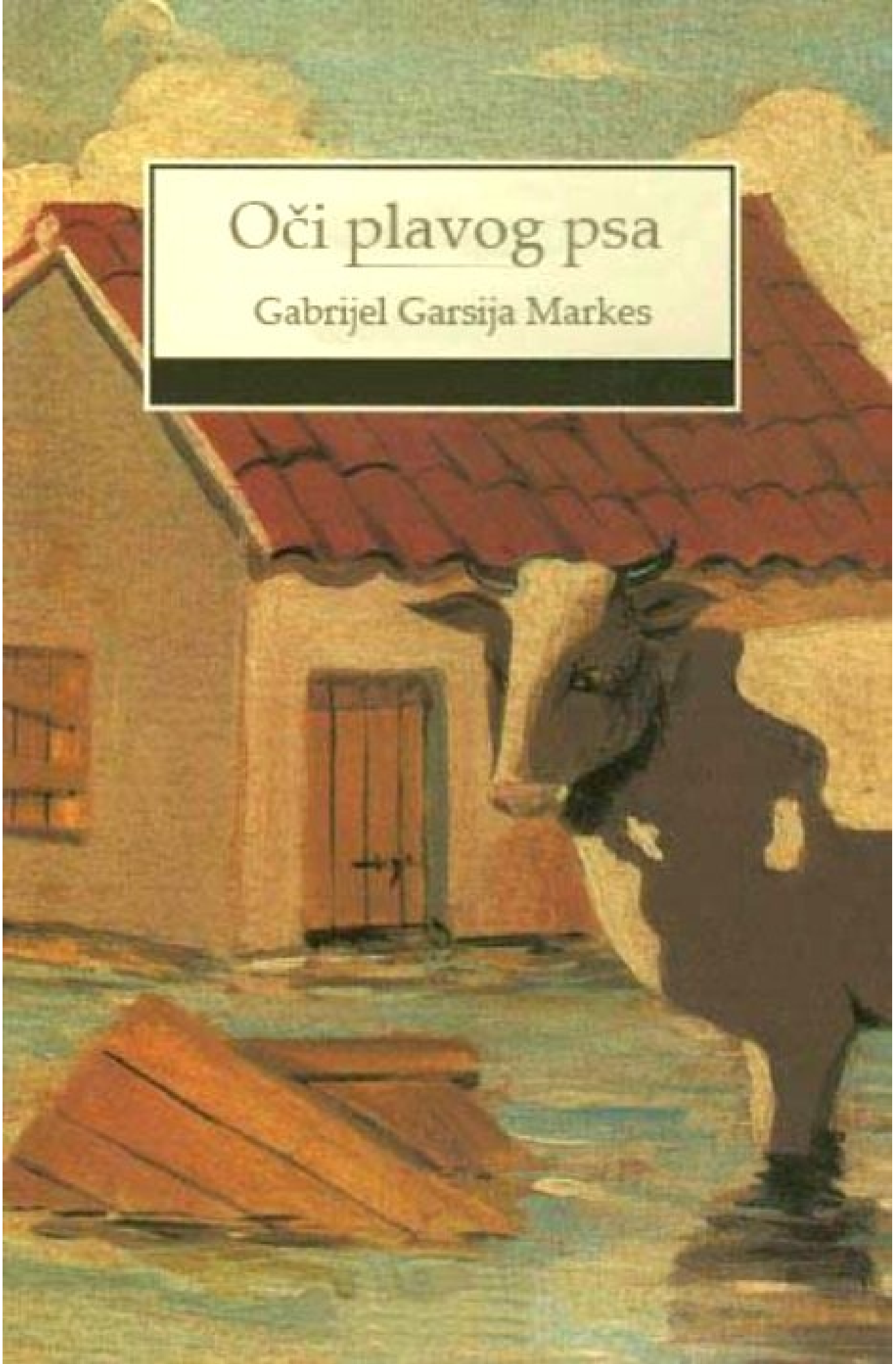
Oči plavog psa
Gabrijel Garsija Markes

Naslov originala

Gabriel García Márquez
OJOS DE PERRO AZUL

Gabrijel Garsija Markes

OČI PLAVOG PSA

NEKO DIRA OVE RUŽE

Pošto je danas nedelja, a kiša više ne pada, hoću da odnesem buket ruža na groblje. Buket crvenih i belih ruža koje ona gaji da bi okitila oltar i napravila vence. Jutro, tužno zbog tmurne i iznenadne zime, podsetilo me je na ono brdo gde stanovnici sela ostavljaju svoje mrtve. Brdo je golo, nema ni jednog jedinog drveta na njemu. Tako je pusto da vetar nema šta da uskovitla osim mrvica proviđenja koje se sležu čim vetar stane. Pošto je kiša prestala, a podnevno sunce osušilo blato na padinama, mogao bih svratiti do groba u kojem počiva moje detinje telo, koje se već raspalo i saživelo s puževima i korenjem.

Ona kleči pred svojim svecima, obuzeta molitvom otkako sam se primirio posle prvog pokušaja da priđem oltaru i pokupim najrumenije i najsvežije ruže. Mislio sam da ću uspeti: ali lampica koja je počela da treperi trgla ju je iz zanosa. Odmah je podigla glavu i bacila pogled na stolicu u uglu, a osećam da je mislila: „Opet onaj vetar", jer je stvarno nešto krckalo oko oltara i cela prostorija se za trenutak zatalasala, kao da se uskomešao talog uspomena koje su se godinama tu slegale. Reših da sačekam sledeću priliku jer je ona i dalje bila budna. Dok je posmatrala stolicu, mogla je osetiti šum mojih ruku pored njenog lica. Sad moram da sačekam trenutak kada će se povući u susednu sobu i prileći da odspava uvek istu i nepromenljivu nedeljnu *siestu.* Možda ću tad uspeti da se iskradem s ružama i da se vratim pre nego što ona ponovo uđe u sobu i sedne da posmatra onu stolicu.

Prošle nedelje bilo mi je mnogo teže. Morao sam da čekam skoro dva sata, koliko je njoj trebalo da se udubi u molitvu. Dugo se vrtela po sobi s ružama pre nego što ih je stavila na oltar. Zatim je izišla u hodnik i skrenula prema susednoj sobi. Znao sam da je otišla po lampu. Kasnije je prošla pored vrata. Kad sam je ugledao u svetlosti hodnika, njenu tamnu široku haljinu i ružičaste čarape, učinilo mi se da gledam istu onu devojčicu koja se pre četrdeset godina nagnula nad mojim krevetom i rekla: „Otkad su mu stavili štapiće, oči su mu otvorene i tvrde." Izgledala je isto, kao da se vreme zaustavilo tog davnog avgustovskog dana, kada su je žene dovele, pokazale leš i rekle: „Plači. Bio ti je kao brat." Ona se naslonila na zid i poslušno počela da plače. A nije se još ni od kiše osušila.

Ima već tri-četiri nedelje kako pokušavam da se prikradem ružama, ali ona je budno čuvala oltar. Za dvadeset godina, koliko je provela u ovoj kući, nije nikada tako ljubomorno pazila na ruže kao tada. Prošle nedelje, kada je otišla po lampu, uspeo sam da odaberem najlepše ruže. Nikada nisam bio bliže ostvarenju svojih namera nego u tom trenutku. Ali kada sam mislio da pođem prema stolici, čuo sam njene korake u hodniku, tako da sam morao na brzinu da vratim ruže na oltar. Istog

trenutka se ona pojavila na vratima, držeći lampu u uzdignutoj ruci.

Imala je tamnu haljinu i ružičaste čarape, ali lice kao da joj je bilo obasjano otkrovenjem. Tada nije ličila na ženu koja već dvadeset godina gaji ruže u bašti, već na devojčicu koju su one avgustovske večeri odveli u sobu da se presvuče. Posle četrdeset godina vraćala se s lampom u ruci, ali ostarela i ugojena.

Moje cipele još su bile prekrivene slojem blata, mada su se dvadeset godina sušile pored ugašenog ognjišta. Jednog dana sam otišao da ih uzmem. To se dogodilo pošto su zatarabili vrata, skinuli hleb i grančicu aloje iz dovratka i odneli nameštaj, sve osim one stolice u uglu kojom se koristim od tada. Znao sam da su ostavili cipele da se suše i da su ih zaboravili kada su odlazili. Zato sam rešio da ih uzmem.

Ona je došla mnogo kasnije. Toliko je vremena prošlo da se miris mošusa potpuno pomešao s mirisom prašine i sitnim, suvim zadahom buba. U kući nije bilo nikoga osim mene. Sedeo sam u uglu, čekajući. Naučio sam da razlikujem šum drveta koje truli od lelujanja vazduha koji se pod teretom godina slegao u zatvorenim sobama. Tada se pojavila ona. Stajala je na vratima držeći u ruci kofer i zeleni šešir, a na sebi je imala haljinu koju nije skinula od tog dana. Bila je mlada. Nije još počela da se goji, niti su joj čarape bile zategnute oko članaka kao sada. Kada je otvorila vrata, ja sam bio pokriven prašinom i paučinom, a u nekom uglu ćutao je zrikavac koji mi je pevao dvadeset godina. Ali, uprkos svemu, paučini, prašini, zrikavcu, koji je iznenada zaćutao, i uzrastu pridošle žene ja sam u njoj prepoznao devojčicu koja je onog olujnog avgustovskog dana pošla sa mnom u štalu da tražimo ptičja gnezda. Dok je stajala na vratima, s koferom i zelenim šeširom, činilo mi se da će početi da vrišti i govori ono što je rekla kada su me našli u štali, kako ležim na leđima u travi, čvrsto držeći gredu koja se odvalila sa srušenog stepeništa. Dok je otvarala vrata, šarke su škripale, a s tavanice je padala u naletima gusta prašina, kao da ju je neko odvaljivao udarcima čekića. Zastala je na pragu mraka. Trenutak kasnije zakoračila je u sobu i rekla: „Dete... dete!" kao da je htela da probudi nekoga ko spava. Ja sam ukočeno sedeo na stolici ispruženih nogu i nisam se pomaknuo.

Mislio sam da je došla samo da vidi sobu, a ona je ostala da živi u toj kući. Provetrila je sobu, a učinilo mi se kao da je otvorila kofer iz kojeg je izbio stari miris mošusa. Ostali su odneli nameštaj i odelo, a ona je ponela samo mirise koje je posle dvadeset godina vratiila na svoje mesto. Doterala je mali oltar koji je sad izgledao isto kao ranije. Njeno prisustvo, samo njeno prisustvo, bilo je dovoljno da se obnovi sve ono što se nemilosrdno vreme godinama trudilo da uništi. Od tada spava i jede u susednoj sobi, a ostalo vreme provodi ovde u nečujnom razgovoru sa svecima. Po podne ima običaj da sedne na stolicu za ljuljanje pored vrata. Sedi, krpi stvari i uslužuje one koji dođu da kupe cveće. Uvek se ljulja kad kupi stvari. A kada neko dođe po buket ruža, zavuče novac u presavijenu maramu zavezanu oko struka i ravnodušno kaže: „Uzmite one koje se nalaze na desnoj strani. One levo su

za svece.”

Dvadeset godina je provela u toj stolici, krpeći stvari, ljuljajući se, posmatrajući stolicu u uglu kao da ne pazi onog dečka s kojim je provela mnoge dane svog detinjstva, već oduzetog unuka koji sedi u tom uglu od dana kada je baba napunila pet godina.

Kad sagne glavu, pokušaću da priđem ružama. Ako uspem, otići ću na brdo, ostaviću ih na grobu, a zatim ću se vratiti na svoju stolicu da čekam dan kad se ona neće pojaviti na vratima i kad će samo tišina dopirati iz susedne sobe.

Taj dan biće drukčiji jer ću ja morati da izađem i javim nekome da žena koja gaji ruže i živi sama u onoj oronuloj kući, moli da dođu četiri čoveka da je prenesu na brdo. Tad ću ostati da samujem u sobi. Ali ona će biti zadovoljna. Uvek je mislila da nedeljom duva vetar koji dira njene ruže na oltaru. Tada će znati da to nije bio vetar.

NOĆ BUKAČA

Nas trojica smo sedeli za šankom kada je neko ubacio novčić u „Vurlicer”. Na aparatu je ponovo počela da se okreće ploča koja će se vrteti cele noći. Nismo stigli da mislimo na nešto drugo. Sve se to dogodilo pre nego što smo shvatili gde smo, pre nego što smo stigli da povratimo pojam prostora. Jedan od nas ispruži ruku na šank, koji je opipavao (ruku nismo videli, samo smo je čuli) sve dok nije naleteo na čašu. Zatim se smirio i spustio ruke na tvrdu površinu. Tražili smo se po mraku sve dok se nismo našli na mestu gde se dodirnuše naših trideset prstiju posle dužeg lutanja po šanku.

- Hajdemo.

Ustali smo, kao da se ništa nije desilo. Nismo ni stigli da se uznemirimo.

Dok smo prolazili hodnikom, čuli smo muziku koja je dopirala iz blizine. Osetili smo miris žena koje tuguju, sede i čekaju. Osećali smo dugačku prazninu hodnika dok smo išli prema vratima, gde nas je sačekao kiseli miris žene koja je sedela na ulazu. Rekosmo:

- Mi odosmo.

Žena ništa ne odgovori. Čuli smo pucketanje stolice za ljuljanje, koja se naglo uspravila kada se žena digla. Osetili smo koračanje po drvenom podu i povratak žene. Šarke ponovo zaškripaše i vrata se zatvoriše za našim leđima.

Uto se okrenusmo i osetismo za leđima tvrd, oštar vetar nevidljive zore i glas koji je govorio:

- Maknite se da prođem.

Odstupismo, ali glas ponovi:

- Niste se još makli s vrata.

Tek kada smo se pomerili na sve strane i čuli isti glas sa svih strana, rekosmo:

- Ne možemo da nađemo izlaz. Bukači su nam iskopali oči.

Čusmo kako se otvaraju mnoga vrata. Jedan od nas se oslobodi naših ruku. Čuli smo ga kako puzi po mraku, sudarajući se s predmetima koji su nas okruživali. Njegov glas je dopirao iz nekog mračnog ugla:

- Mora da smo blizu - reče. - Ovde se oseća miris nagomilanih sanduka.

Ponovo osetismo dodir njegovih prstiju. Dok smo stajali prislonjeni uza zid, prohuja drugi glas iz suprotnog pravca.

- Da nisu mrtvački sanduci - reče jedan od nas.

Onaj koji se vratio iz ugla i sad disao pored nas reče:

- Sanduci su mali. Još kao dete sam upamtio miris spakovane odeće.

Potom krenusimo prema uglu. Pod je bio mek i gladak kao utabana zemlja. Neko je

pružio ruku. Osetismo dodir žive, dugačke puti, ali nismo osećali zid s druge strane.

- Ovo je neka žena - rekosmo.

Onaj koji je pričao o sanducima, dodade:

- Čini mi se da spava.

Telo pod našim prstima se streslo. Zadrhtalo je i počelo da izmiče, ali ne kao da se povlači izvan našeg domašaja, nego kao da se pretvara u prazninu. Međutim, posle trenutka u kojem smo mirovali kao skamenjeni rame uz rame, čuo se opet glas:

- Ko se to šunja?

- Mi smo - odgovorismo, ne mičući se.

Čuo sam pokret u krevetu, škripanje i šum nogu koje su po podu tražile papuče u mraku. Zamislismo ženu kako sedi na krevetu i posmatra nas sanjivo.

- Šta ćete vi ovde?

A mi rekosmo:

- Otkud znamo. Bukači su nam iskopali oči.

Glas reče da mu je ta priča poznata, da je u novinama pisalo kako su tri čoveka pili pivo u dvorištu gde je bilo pet-šest bukača. Sedam bukača. Jedan od njih počeo je da peva podražavajući ptice.

- Ali, pogrešio je jer nije oglasio tačan sat - reče. - Uto ptice skočiše na sto i iskopaše im oči.

Naglasi da je bar tako pisalo u novinama, mada niko nije u to verovao. A mi rekosmo:

- Ako je neko išao tamo, morao je videti bukače.

Žena nastavi:

- Išli su mnogi. Pre neki dan dvorište je bilo krcato ljudima, ali žena mora da je već bila odnela bukače na neko drugo mesto.

Kada smo se okrenuli, žena je zaćutala. Opet smo naišli na zid. Okretali smo se, ali smo se stalno sudarali sa zidom. Oko nas se stalno vrteo nekakav zid koji nam nije dozvoljavao da prođemo. Jedan od nas se ponovo izdvoji. Opet ga čusmo kako puzi, njuškajući pod. Govorio je:

- Sad ne mogu da odredim na kojoj se strani nalaze sanduci. Sad smo na nekom drugom mestu.

A mi odgovorismo:

- Dođi ovamo. Ovde pored nas ima nekoga.

Čuli smo ga kako se približava. Osetili smo kako se uspravlja kad nas je njegov topli dah zapahnuo po licima.

- Pruži ruku onamo - rekosmo mu. - Tamo ima nekog ko nas poznaje.

On je, verovatno, pružio ruku, verovatno se pomerio kako smo mu rekli. Zatim se vratio da nam kaže:

- Mislim da je neki dečko.

A mi rekosmo:

- Dobro. Sad ga pitaj da li nas poznaje.

On tako učini. Čuli smo bezvoljni i bezbojni glas dečka:

- Da, poznajem vas. Vi ste ona trojica kojima su bukači iskopali oči.

Zatim je progovorio neki odrasli ženski glas koji je dolazio iza zatvorenih vrata:

- Nije, valjda, da pričaš sam sa sobom.

Dečji glas je bezbrižno odgovorio:

- Ne. Ovde su opet ona trojica kojima su bukači iskopali oči.

Šarke su zaškripale, a potom se čuo odrasli glas koji kao da se približio:

- Odvedi ih kući - reče.

Dečko odgovori:

- Kako kad ne znam gde stanuju.

Ali odrasli glas reče:

- Šta gnjaviš. Svi znaju gde oni stanuju otkad su im bukači iskopali oči.

Isti glas je nastavio da govori, ali drugim tonom, kao da se obraća nama:

- Ali niko nije verovao. Smatrali su da su to novinarske izmišljotine za dizanje tiraža. Niko nilkada nije video bukače.

Mi rekosmo:

- Niko nam ne bi poverovao ni kad bismo izišli na ulicu.

Stajali smo nepomično, mirno se oslanjajući na zid, slušajući ženski glas:

- Ako ovaj hoće da vas povede, e, to je druga stvar. Inače, niko ne uzima za ozbiljno ono što pričaju deca.

Uto upade dečji glas:

- Ako izađem s njima na ulicu i kažem da su to ona trojica kojima su bukači iskopali oči, deca će me gađati kamenicama. Svi pričaju da se to nije moglo desiti jer je nemoguće.

Nastade kratkotrajni tajac. Vrata se zatvoriše, a dečko opet progovori:

- Osim toga, sad sam zauzet. Čitam knjigu *Teri i gusari*.

Neko nam šapnu na uvo:

- Pokušaću da ga ubedim.

Taj isti otpuza do dečjeg glasa.

- Baš lepo - reče. - Reci nam šta se dogodilo s Terijem ove nedelje.

Pokušava da stekne njegovo poverenje, pomislismo. Ali dečko odgovori:

- Baš me briga za Terija. Ja samo gledam boje.

- Teri je upao u lavirint - rekosmo.

A dečko odgovori:

- To je bilo u petak. Danas je nedelja i zanimaju me samo boje - naglasi hladnim, bezosećajnim, ravnodušnim glasom.

Kad se onaj vratio, mi opet rekosmo:

- Već tri dana lutamo, a nismo nijednom stali da se odmorimo.

Jedan od nas reče:

- Dobro. Hajde da se odmorimo, ali držeći se za ruke.

Sedosmo. Nevidljivo, mlako sunce počelo je da nam greje ramena. Ali sunce nas zapravo nije zanimalo. Osećali smo ga tu, bilo gde, svugde, jer smo izgubili pojam prostora, vremena i pravca. Pored nas su prolazili mnogi glasovi:

- Bukači su nam iskopali oči - rekosmo.

Jedan glas odgovori:

- Ovi su, izgleda, ozbiljno shvatili ono što je pisalo u novinama.

Glasovi nestadoše. Sedeli smo rame uz rame, čekajući da u toj zbrci glasova i slika naiđe neki poznati miris ili glas. Osećali smo toplotu sunca nad glavama. Uto neko reče:

- Hajdemo ka zidu.

Ali mi smo ostali da nepomično sedimo licem okrenuti prema nevidljivoj svetlosti:

- Još ne. Sačekajmo da sunce počne da peče po našim licima.

MONOLOG ISABELE DOK POSMATRA KIŠU U MAKONDU

Zima se iznenada sručila na nas u nedelju, kada smo izlazili s mise. Niko nije očekivao pljusak u nedelju ujutru. Misa se završila i, pre nego što su žene mogle da dohvate svoje suncobrane, dunuo je gust i mračan vetar koji je kovitlao ukrug prašinu i suvi majski šljunak. Neko pored mene reče: „Ovaj vetar miriše na kišu." Ja sam to znala od trenutka kada smo izišli iz atrijuma i kad sam iznenada osetila neko rastezanje u trbuhu. Muškarci su trčali do susednih kuća, držeći jednom rukom šešire, a drugom maramice da bi se štitili od vetra i prašine. Nebo se pretvori u sivu, pihtijastu masu koja je lebdela na četvrt metra iznad naših glava.

Ostatak jutra maćeha i ja provele smo sedeći pored ograde na verandi, radujući se što će kiša, posle šest meseci vrelog leta i zagušljive prašine, osvežiti ožedneli ruzmarin i nar u saksijama. U podne, miris uzorane zemlje koja prestade da podrhtava, probuđenog i oporavljenog zelenila, pomeša se sa svežim i zdravim mirisom kiše i ruzmarina. Za ručkom otac reče: „Pljusak u maju je znak da će biti puno kiše." Maćeha, čije je lice blistalo u iščekivanju novog godišnjeg doba, osmehnu se i dodade: „Čula si to u propovedi." I otac se osmehivao. Slatko je ručao, a zatim otišao na verandu da prilegne. Ćutao je zatvorenih očiju kao da spava ili sanja u budnom stanju.

Celo popodne kiša je ravnomerno dobovala. Činilo nam se da u tom ujednačenom i smirenom zvuku čujemo kišu kao iz nekog voza kojim se dugo putuje. Nismo ni primetili da je kiša prodirala u naša čula suviše duboko. Kad je osvanuo ponedeljak, morali smo da zatvorimo vrata zbog hladnog i oštrog vetrića koji je duvao iz dvorišta. Čula su nam tada bila prepuna kiše, a ujutru se voda prelila. Maćeha i ja smo ponovo posmatrale baštu. Suva majska zemlja kestenjaste boje pretvorila se u toku noći u tamnu i mekanu masu koja je ličila na sapun. Između saksija su tekli potoci vode. „Noćas je kiša zalila cveće više nego dovoljno", reče maćeha. Primetila sam da na njenom licu više nije bilo osmeha. Radost prethodnog dana ustupila je mesto mlohavoj i neraspoloženoj zabrinutosti. „I meni se čini", rekoh. „Treba reći seljacima da ih unesu na verandu, da ih tu ostavimo dok se ne razvedri." Tako i učiniše, ali kiša je rasla kao neko golemo drvo među ostalim stablima. Otac je sedeo na istom mestu kao juče, ali kišu nije ni spominjao. Samo je rekao: „Verovatno sam noćas loše spavao jer me kičma boli otkako sam ustao." Sedeo je oslonjen na ogradu, s nogama na stolici i s licem okrenutim prema pustoj bašti. Nije hteo da ruča, a progovorio je tek uveče: „Pljušti kao da se nikad neće razvedriti." Tad sam se setila letnjih meseci. Setila sam se avgusta, onih dugih i nepomičnih *siesti*, kada bi pod teretom podneva prilegli na krevet kao da ležemo u samrtnu

postelju. Odelo se lepilo za oznojeno telo, spolja je dopiralo uporno i gluvo zujanje vremena koje je bilo nepomično. Pogled mi pade na oprane zidove i na spojeve između dasaka koji su se proširili od vlage. Pogledah baštu, prvi put praznu, jasminovo drvo, oslonjeno o zid, koje je odano čuvalo sećanje na moju majku. Videh oca kako sedi u stolici za ljuljanje i odmara bolnu kičmu podprtu jastucima. Njegove tužne oči gubile su se u lavirintu kiše. Opet se setih avgustovskih noći u čijoj se neverovatnoj tišini ne čuje ništa osim onog večnog zvuka zemlje koja se obrće oko svoje zarđale i nepodmazane ose. Osetih kako me odjednom pritiska neka teška tuga.

Ceo ponedeljak protekao je u pljusku, isto kao prethodni dan. Međutim, činilo mi se da pljušti drukčije jer sam u srcu osećala nešto drugo, neku gorčinu. Pred veče čuh neki glas pored sebe: „Baš je ova kiša dosadna.” Ne okrećući glavu, prepoznah Martinov glas. Znala sam da je sedeo pored mene, da je govorio i da je na licu imao onaj uobičajeni, hladan, zapanjeni izraz, koji se nije promenio čak ni posle onog tmurnog decembarskog jutra kada smo se venčali. Od tada je prošlo pet meseci, a ja sam sada bila u drugom stanju. Martin je bio tu, pored mene, govorio je da mu je dosadila kiša. „Nije kiša dosadna”, rekoh. „Nego je pusta bašta odviše tužna, a još jadnija su stabla koja moraju da kisnu jer nemaju kud da se sklone.” Okrenuh se prema njemu, ali Martin je nestao. Ostao je samo glas koji mi je govorio: „Po svemu sudeći, neće se nikada razvedriti.” A kad sam se okrenula prema glasu, ugledala sam samo praznu stolicu.

U utorak je u bašti osvanula jedna krava. Izgledala je kao brdo gline u svojoj tvrdoj i prkosnoj nepokretnosti. Papci su joj bili utonuli duboko u blato, a glavu je držala pognuto. Celo jutro seljaci su pokušavali da je oteraju odatle motkama i ciglama, ali krava ni da makne: tvrdoglavo i nepokolebljivo, stajala je na istom mestu, papci su joj više tonuli u blato, a pognuta glava ponizno je odolevala kiši. Seljaci su je terali sve dok ih strpljiva tolerancija moga oca nije prekinula: „Pustite je na miru”, reče im. „Otići će ona kao što je i došla.”

U utorak uveče, voda me je bolno pritiskala kao klin u srcu. Svežina prvog jutra pretvarala se u toplu i lepljivu vlagu. Nije bilo ni toplo ni hladno, nego kao u nekoj groznici. Noge su nam se znojile u cipelama. Nismo znali šta je gore: gola koža ili dodir kože i odela. Svi kućni poslovi bili su prekinuti. Sedeli smo svi na verandi, ali nismo posmatrali kišu kao prvog dana. Nismo više osećali da pljušti. Ništa se nije videlo, osim kontura krošnji u magli tužnog, pustog sumraka koji je u ustima ostavljao ukus s kojim se čovek budi pošto je sanjao neku nepoznatu osobu. Pošto sam znala da je utorak, setila sam se blizanki Svetog Jeronima, slepih devojčica, koje su jednom nedeljno dolazile u našu kuću da nam pevaju jednostavne pesmice rastužene gorkom bespomoćnošću svojih čudotvornih glasova. U kiši sam čula pevanje slepih devojčica zamišljajući ih kako čuče u nekom ćošku kod kuće,

čekajući da prestane kiša da bi izašle da pevaju. Tog dana neće doći blizanke Svetog Jeronima, pomislih. Neće doći ni prosjakinja koja je imala običaj da dođe na verandu posle *sieste*, svakog utorka, moleći da joj damo večitu grančicu matičnjaka.

Tog dana poremetio nam se redosled obeda. Maćeha je u vreme *sieste* iznela običnu supu s parčetom bajatog hleba. U stvari, nismo jeli od ponedeljka uveče. Ne samo da smo prestali da jedemo nego mi se činilo da smo prestali i da mislimo. Opijeni kišom, ukočili smo se predajući se rezignirano rušilačkoj snazi prirode. Tog popodneva pomerila se samo krava u bašti. Duboko mukanje je iznenada potreslo njen trbuh, a papci joj utonuše još dublje u blato. Nepomično je stajala još pola sata. Činilo mi se da je mrtva, ali da ne može da se skljoka samo zato što je u toku života stekla naviku da stoji na kiši nepomično. I tako je stajala do trenutka kada je telo nadjačalo naviku. Prednje noge joj pokleknuše (tamne, sjajne sapi još su se držale uspravno u poslednjem naporu agonije), balava njuška zari se u blato i najzad se krava sruči pod težinom sopstvenog tela u tihoj, sporoj i dostojanstvenoj ceremoniji konačnog sloma. „Dotle je, znači, došlo", reče neko iza mene. Okrenula sam se da vidim ko govori i ugledala prosjakinju koja se probijala kroz pljusak da bi molila za svoju grančicu matičnjaka.

U sredu bih se, možda, navikla na ovaj neobični ambijent da nisam otišla u trpezariju gde sam ugledala sto prislonjen uza zid na kojem je bio nagomilan nameštaj. Sa strane je prethodne noći improvizovana brana, napravljena od nagomilanih kofera i kutija s raznim kućnim predmetima. Taj prizor izazvao je u meni užasno osećanje praznine. Nešto se, svakako, dogodilo u toku noći. Kuća je sva bila u neredu; gologrudi i bosi seljaci, u pantalonama čije su nogavice bile zavrnute do kolena, prenosili su nameštaj u trpezariju. U izrazu lica ovih ljudi i u njihovim užurbanim pokretima osetila sam okrutnost slomljenog prkosa, nametnute i ponižavajuće inferiornosti u odnosu na kišu. Svi moji pokreti bili su besciljni i bezvoljni. Osećala sam se kao neka pusta livada zasejana algama i lišajem, lepljivim i mekim gljivama, oplođena odvratnom florom vlage i magle. U salonu sam posmatrala haotičan prizor nagomilanog nameštaja kad čuh glas maćehe koja me je upozoravala da moram da se čuvam da ne dobijem zapaljenje pluća. Tek tada sam primetiila da su mi noge bile u vodi do članaka, da je kuća bila poplavljena, da je pod bio prekriven debelim slojem lepljive i ustajale vode.

U sredu u podne još nije bilo svanulo. Pre tri sata po podne spustila se noć koju smo očekivali, bolešljiva noć koja je odjekivala sporim, ravnomernim, nemilosrdnim dobovanjem kiše u dvorištu. Zatim je nastupila preuranjena zora, meka i žalosna, koja je rasla usred ćutanja seljaka sklupčanih na stolicama prislonjenim uza zidove. Tako su se povukli pred neobičnim poremećajem prirode. A tad su počele da nam stižu vesti s ulice. Nije ih niko prenosio. Jednostavno su

pristizale, tako tačne, tako konkretne. Činilo mi se da ih je prenosilo blato koje je teklo ulicama noseći razne kućne predmete, đubre, ostatke neke daleke katastrofe, otpatke i uginule životinje. Događaje koji su se odigrali u ponedeljak, kada je kiša bila samo predznak nastupajuće zime, doznali smo tek dva dana kasnije. U sredu su stigle prve vesti koje kao da je prenosila unutrašnja snaga oluje. Saznali smo da je crkva poplavljena i da će se, po svoj prilici, srušiti. Neko ko tako nešto nije mogao pouzdano znati reče: „Voz stoji pred mostom još od ponedeljka. Čini se da je bujica odnela šine." Takođe smo saznali da je jedna bolesna žena nestala iz svog kreveta i da su je popodne zatekli kako plovi po dvorištu.

Užasnuta, obuzeta strahom i poplavom, podvila sam noge i smestila se u stolicu za ljuljanje. Gledala sam pravo u vlažni mrak koji je bio pun uznemiravajućih predosećanja. Maćeha se pojavi u udubljenju vrata noseći lampu nad uzdignutom glavom. Izgledala je kao neki poznati duh, a to me nije ni iznenadilo ni uplašilo jer sam se osećala kao deo tog natprirodnog sveta. Prišla mi je, s lampom iznad dignute glave, šljapkajući po vodi u hodniku. „Sad treba da se pomolimo bogu", reče. Videh njeno suvo, ispucano lice. Izgledala je kao živi leš, kao da je sazdana od neke materije koja nije ljudska. Držala je u drugoj ruci brojanice. Stala je preda me i rekla: „Da se pomolimo bogu. Voda je otvorila grobove i jadni mrtvaci sad plove po poplavljenom groblju."

Možda sam te noći malo spavala pre nego što me je iz sna trgao prodoran i oštar zadah koji je podsećao na trulež. Snažno sam prodrmala Martina, koji je hrkao pored mene. „Osećaš li?" upitah ga. „Šta?" „Smrad", odgovorih. „Sigurna sam da je smrad leševa koji plove ulicama." Ta pomisao me je užasavala, ali Martin se samo okrenuo prema zidu i rekao pospanim glasom, u kome je biilo prekora: „Čini ti se. Trudnim ženama se svašta može pričiniti."

U četvrtak ujutru nestade smrada, a s njim nestade i osećanja prostora. Osećanje vremena bilo je poremećeno prethodnog dana, a sada se potpuno izgubilo. Nije postojao četvrtak, jer se taj dan pretvorio u opipljivu, pihtijastu masu kroz koju smo morali da se probijamo rukama da bismo dospeli do petka. U tom danu nije bilo ni ljudi ni žena. Maćeha, otac, seljaci, svi oni su bili ugojena i neuverljiva tela koja su se kretala po zimskoj močvari. Otac mi se obrati: „Ne miči se odavde dok ja ne dođem po tebe", a glas mu je bio dalek i posređan. Nisam ga čula, već sam ga opipala. Sva čula su mi bila obamrla osim čula dodira.

Ali otac nije došao po mene: izgubio se negde u vremenu. Kada se smračilo, pozvala sam maćehu i zamolila je da me odvede u spavaću sobu. Utonula sam u miran, glatki san koji je trajao celu noć. Sutradan sam zatekla istu atmosferu: nije imala ni boju, ni miris, ni temperaturu. Čim sam se probudila, skočila sam u fotelju u kojoj sam ostala ukočena jer sam osećala da se jedan deo moje svesti još nije rasanio. Uto čuh dugo i žalosno pištanje voza, koji je bežao od severnih brda.

„Negde je sigurno počelo da se razvedrava”, pomislih. Učini mi se da neko iza mene pita: „Gde...?” „Ko je to?” upitah, okrećući se. Ugledah maćehu, koja se svojom dugačkom, mlitavom rukom oslanjala o zid. „Ja sam”, reče. A ja nastavih: „Čuješ li?” Ona odgovori da čuje, da se, možda, u okolini razvedrilo, da su, verovatno, popravili šine. Zatim mi prinese poslužavnik s doručkom koji se pušio. Mirisao je na sos od luka i vrelu mast. Bio je to tanjir supe. Uznemireno upitah maćehu koliko je sati. Tiho, glasom koji je imao ukus mlitave rezignacije, ona mi reče: „Mora da je oko pola tri. Bez obzira na sve, voz ne kasni.” Ja uzviknuh: „Pola tri! Je li moguće da sam tolilko spavala?” Ona me umiri: „Nisi dugo spavala. Sigurna sam da još nije prošlo tri.” Drhtala sam, osećajući da mi tanjir klizi iz ruku: „Pola tri, petak...” Ali ona me neljudski staloženim glasom ispravi: „Pola tri, četvrtak, dete. Pola tri, ali još nije prošao četvrtak.”

Ne znam koliko sam dugo bila u stanju polusna u kojem su mi čula bila umrtvljena. Samo znam da sam posle beskrajno dugog vremena čula neki glas u susednoj sobi: „Sad možeš da gurneš krevet na drugu stranu.” Bio je to neki umorni glas, ali ne bolesnika, već nekoga ko se već oporavljao od bolesti. Zatim sam čula cigle u vodi. Bila sam ukočena pre nego što sam shvatila da ležim. Uto osetih golemu prazninu. Osetih strašnu, treperavu tišinu kuće, neverovatnu nepomičnost koja je prožimala sve predmete. Osećala sam da mi se srce pretvorilo u parče leda. „Umrla sam”, pomislih. „Bože, pa ja sam mrtva.” Skočih iz kreveta i povikah: „Ada! Ada!” Neumoljivi Martinov glas odgovarao mi je sa strane: „Ne mogu da te čuju jer su izišli.” Tek tada sam primetila da se razvedrilo i da je svuda vladala tišina - mir, neočekivano i duboko blaženstvo, savršenstvo koje, verovatno, liči na smrt. Zatim su se čuli koraci u hodniku. Čuo se razgovetan i živ glas. Onda je osvežavajući vetrić udario na vrata, brava je zaškripala, iznenada se pojavilo tvrdo telo, kao neki zreli plod, koje je palo u dubinu cisterne u dvorištu. Nešto u vazduhu ukazivalo je na prisustvo nevidijive osobe koja se osmehivala u mraku. „Bože”, pomislih, zbunjena pobrkanim vremenom. „Ne bi me iznenadilo kada bi me sad pozvali na misu koja je održana prošle nedelje.”

POGREB VELIKE MAME

Sumnjala belosvetska, ovo je istinita povest o Velikoj Mami, apsolutnom gospodaru kraljevine Makondo, koja požive vladajući devedeset i dva leta gospodnja i ispusti dušu kao svetica jednog utorka prošlog septembra, a čijem pogrebu prisustvova i sam papa.

Sad - pošto se ustreptala nacija smirila; pošto su se gajdaši iz San Hasinta, šverceri iz Guahire, pirinčari is Sinua, prostitutke iz Guakamajala, vračevi iz Sierpe i odgajivači banana iz Arakatake vratili svojim šatrama da se oporave od iscrpljujućeg bdenja; pošto su se smirili i vratili svojim poslovima predsednik republike, svi njegovi ministri i svi oni koji su predstavljali civilnu vlast i natprirodne sile na najveličanstvenijem pogrebu koji su letopisi zabeležili; pošto je papa prepustio svoje telo, zajedno s dušom, nebesima a Makondo postao neprohodan usled praznih flaša, opušaka, oglođanih kostiju, otpadaka, krpa i izmeta što osta za masom koja je došla na pogreb - sad je došlo vreme da se na ulicu postavi kakav drveni sanduk i da se neko popne i ispriča od početka i tačno šta se sve to dogodilo kad se cela nacija uzbudila, i to pre no što stignu istoričari.

Pre četrnaest nedelja, posle svih toplih obloga beskrajnih noći, melema i lekovitih kupki, Veliku Mamu je konačno zahvatio hropac te ona naredi da je prenesu u staru naslonjaču da bi izrekla svoju poslednju volju. Trebalo je da još samo to uradi pa da umre. Tog jutra je preko popa Antonija Isabela sredila sve duhovne obaveze, tako da je ostalo samo još da sredi materijalne poslove sa svojih devet nećaka, jedinim njenim naslednicima, koji su bdeli kraj njene postelje. Paroh, koji samo što nije zakoračio u stotu godinu, ostao je u sobi mrmljajući nešto za svoj groš. Bilo je potrebno deset ljudi da ga iznesu do ložnice Velike Mame te je rešeno da on tu i ostane da ga ne bi džabe spuštali pa opet iznosili kad kucne suđeni čas.

Nikanor, najstariji nećak, krupan gorštački tip, u kaki odelu i čizmama s mamuzama i s revolverom kalibra 38, duge cevi, zadenutim za pojasom, pošao je po pisara. Ogromna kuća na dva sprata odisala je mirisom melase i oregana, mračne odaje prepune škrinja i svakojakih predmeta koje su ukućani ostavljali za sobom tokom četiri pokolenja i koji su se postepeno pretvarali u prah, sve je to postalo nepokretno pre nedelju dana u iščekivanju poslednjeg časa. U dugačkom ulaznom hodniku, s kukama na zidovima, na kojima je nekad visilo dimljeno svinjsko meso ili divljač koju su lovci tu čistili i sekli svake dremljive avgustovske nedelje, spavali su seljaci na džakovima soli i drugih poljoprivrednih pioizvoda, čekajući naređenje da osedlaju konje i raširе tužnu vest po najzabitijim krajevima golemog imanja. Ostali rođaci bili su u dnevnoj sobi. Bledunjave žene, iznemogle po prirodi i

dotučene bdenjem, podržavale su opštu tešku žalost koja se taložila u bezbroj pojedinačnih bolnih uzdaha. Matrijarhatna strogost Velike Mame ogradila je njen posed i njeno ime zidinama svetosti, u okviru kojih su se ujaci ženili kćerkama nećaka, nećaci tetkama a braća snahama. Tako je stvoren složeni splet krvnog srodstva koji je rađanje potomstva pretvorio u zatvoreni krug. Samo je Magdalena, najmlađa nećaka, uspela da probije taj krug; prestravljena halucinacijama, zahtevala je od popa Antonija Isabela da istera đavola iz nje, a zatim je obrijala glavu i odrekla se ovozemaljske slave i taštine da bi se zakaluđerila u Apostolskoj prefekturi. Mimo zvaničnog porodičnog kruga, koristeći se svojim legitimnim pravima, muškarci su pašnjake, njive i sela oplodili potomstvom kopiladi koja se muvala među bezimenom poslugom kao usvojena deca, siročići ili miljenici pod zaštitom Velike Mame.

Blizina smrti izazivala je iscrpljujuće iščekivanje. Glas samrtnice, naviknute na poštovanje i poslušnost, nije bio jači od uzdaha u zatvorenom prostoru, ali je ipak odjeknuo i u najzabitijim krajevima imanja. Ova smrt nije nikoga mogla ostaviti ravnodušnim. U toku ovog veka, Velika Mama bila je centar teže Makonda kao što su to nekada bila njena braća, njeni roditelji i njeni dedovi, u skladu s hegemonijom koja se protezala kroz dva veka. Varoš je izrasla oko njenog imena. Niko nije znao poreklo, ni granice, ni stvarnu vrednost njenog poseda, ali svi su se navikli da misle da je ona vlasnica tekućih i stajaćih voda koje su već pale ili tek treba da padnu s neba, seoskih puteva, telegrafskih stubova, hladnih godina i vrućine, i da je, štaviše, nasledila pravo na živote ljudi i njihova dobra. Kada bi sela na balkon svoje kuće da uživa u svežini večeri, sabijajući svu težinu svog stomaka i autoriteta u staru pletenu naslonjaču, ona je zaista odavala utisak beskrajno bogate i moćne matrone, najbogatije i najmoćnije na svetu.

Nikome nije ni padalo na pamet da Velika Mama može jednog dana da umre. Na to su mislili samo pripadnici njene porodice i ona, podstaknuta izlapelim pridikama papa Antonija Isabela. Ali ona je bila ubeđena da će navršiti sto godina kao njena baba po majci koja je u ratu 1875. godine pružila otpor četvorici pukovnika Aurelijana Buendije iz kuhinje, pretvorene u bunker. Velika Mama je tek u aprilu ove godine shvatila da joj Gospod neće pružiti privilegiju da u neposrednom okršaju lično likvidira hordu federalističkih masona.

Kad su počeli bolovi, porodični lekar zabavljao ju je nedelju dana s oblogama slačice i vunenim čarapama. To je bio lekar po nasleđu, školovan u Monpelijeu, čije se filozofsko ubeđenje suprotstavljalo svakom napretku medicine. Velika Mama mu je dala dozvolu da spreči dolazak drugih lekara u Makondo. Nekad je on posećivao sela na konju, nadgledajući maloumne bolesnike sumraka, a priroda mu podari privilegiju da postane otac mnogih tuđih sinova. Međutim, kasnije ga je artritis prikovao za fotelju tako da je lečio bolesnike ne posećujući ih, odnosno, uz pomoć

pretpostavki, posrednih opisa bolesti i poruka. Na poziv Velike Mame prešao je trg oslanjajući se na dva štapa, obučen u pidžamu. Zatim se smestio u njenu ložnicu. Tek kad je shvatio da je Velika Mama na samrti, naredio je da mu donesu škrinju s porculanskim posudama obeleženim latinskim nazivima, da bi je tri sledeće nedelje mazao spolja i iznutra akademskim melemima, čarobnim sirupima i moćnim pomadama. Zatim joj je stavljao sušene krastave žabe na mesta gde je osećala bol i pijavice na slabine, sve dok nije svanuo dan kad je morao da bira između brice, koji bi joj pustio krv iz vena, i popa Antonija Isabela, koji bi isterao đavola iz nje.

Nikanor je pozvao paroha. Deset njegovih najboljih ljudi ga je nosilo od kuće do ložnice Velike Mame, dok je on sedeo u pletenoj naslonjači koja je krckala pod buđavim svečanim plaštom. Kad je završena pričest samrtnice, čulo se zvono koje je u blagoj septembarskoj zori prenelo vest žiteljima Makonda. Kad je svanulo, trg pred kućom Velike Mame ličio je na seoski vašar.

Sve je izgledalo kao uspomena na prošla vremena. Sve dok nije napunila sedamdeset godina, Velika Mama je slavila svoje rođendane najdužim i najburnijim proslavamia koje se pamte. Iznosili su se baloni rakije za narod, na trgu su klali i pekli ovnove, dok je muzika s podijuma treštala tri dana bez prestanka. Pod prašnjavim bademovim slablima, gde su se prve nedelje ovog veka bile ulogorile čete pukovnika Aurelijana Buendije, postavljani su stolovi s rakijom od banana, pecivom, krvavicama, čvarcima, pitama, katalonskim kobasicama, kolačima od juke, uštipcima, pogačicama, škembićima, kolačima od kokosa, sokom od šećerne trske, raznim sitno seckanim mesom, poslasticama, kuvanim jelom. A bilo je i stolova za borbe petlova i lutriju. Usred uskovitlane i bučne gomile prodavane su značke i privesci s likom Velike Mame.

Svetkovina je počinjala dva dana ranije, a završavala se na rođendan vatrometom i balom u kući Velike Mame. Odabrane goste i članove uže porodice posluživala je vojska kopiladi dok su oni igrali uz zvuke starog pijanina ukrašenog šarenim papirom. Velika Mama upravljala je proslavom sedeći udno salona, zavaljena u naslonjaču s jastucima, izdavajući neprimetno naređenja desnom rukom na kojoj je bio po jedan prsten na svakom prstu. U dogovoru sa zaljubljenim parovima, ali uglavnom mimo njih, a u skladu sa sopstvenim nadahnućem, ona je sklapala brakove za sledeću godinu. Svečanost se završavala time što je Velika Mama izlazila na balkon, ukrašen trakama i papirnim lampionima, i bacala novac u masu.

Taj običaj prekinut je uzastopnim smrtnim slučajevima u porodici i političkom neizvesnošću u poslednje vreme. Nova pokolenja znala su za te veličanstvene proslave samo iz pričanja starijih. Mladi nisu nikada videli Veliku Mamu u crkvi, gde ju je lepezom hladila neka značajna politička ličnost. Jedino je njoj bilo dozvoljeno da ne klekne za vreme službe božje jer bi time izgužvala haljinu s karnerima od holandskog platna i uštirkane podsuknje. Starci su se sećali, a to

sećanje bilo je kao neka mladalačka halucinacija, one prostirke duge dve stotine metara, koja je vodila od sunčane kuće sve do glavnog oltara onog dana kada je Marija del Rosario Kastanjeda Montero išla na pogreb svoga oca. Istim se putem vratila obogaćena novim blistavim dostojanstvom, pretvorivši se u Veliku Mamu već u dvadeset i drugoj godini života. Ta srednjovekovna slika bila je vezana ne samo za prošlost porodice već i za istoriju nacije. Međutim, ona je postepeno bledela u sećanju, a Veliku Mamu jedva da su kasnije, za sparnih večeri, mogli videti na balkonu iza geranijuma, tako da je postala neopipljiva isto kao i legenda o njoj. Svoju volju sprovodila je preko Nikanora. Po nepisanom pravilu koje je postalo tradicionalno, na dan ozvaničenja testamenta Velike Mame naslednici su proglašavali trodnevno narodno veselje. Ali isto tako je bilo poznato da će ona objaviti svoju poslednju volju tek nekoliko časova pred smrt, a niko nije ozbiljno mislio da će ona ikada umreti. Tek onog jutra kada su ih probudila crkvena zvona, žitelji Makonda su shvatili ne samo da ona zaista može da umre nego da upravo umire.

Kucnuo je čas. U postelji, na finim pamučnim čaršavima, prekrivena do ušiju, pod baldahinom od prašnjave prozirne svile, jedva da se opažao život u dizanju i spuštanju njenih matrijarhatnih dojki. Velika Mama, koja je do pedesete godine odbijala i najupornije udvarače a koja je, darom prirode, bila u stanju da podoji celu svoju vrstu, ležala je na samrti, nevina i bez poroda. U trenutku poslednjeg miropomazanja pop Antonio Isabel morao je da se obrati za pomoć da bi joj pomazao dlanove jer je Velika Mama u samrtnom hropcu stisnula pesnice. Pokušaji nećakinja nisu urodili plodom. U jednom trenutku, prvi put za nedelju dana, ona je pritiskala ruku okićenu dragim kamenjem na grudi i, fiksirajući pogledom nećakinje, izgovorila: „Pljačkašice”. Zatim je pogledala popa Antonija Isabela u liturgijskoj odeždi i njegovog pomoćnika koji je pridržavao potrebne crkvene sasude, da bi promrmljala glasom smirenog ubeđenja: „Umirem”. Onda je skinula prsten s velikim dijamantom pružajući ga Magdaleni, kaluđerici, jer je ona bila najmlađi naslednik. To je označilo kraj jedne tradicije: Magdalena se odrekla nasleđa u korist crkve.

Kad je svanulo, Velika Mama je zahtevala da je ostave samu s Nikanorom da bi mu dala poslednja uputstva. Pola sata je pri čistoj svesti slušala kako napreduju poslovi. Prvo je istakla šta sve treba učiniti u vezi sa sahranom, a zatim prešla na pitanje budnosti. „Širom otvori oči”, rekla je, „i pazi dobro. Zaključaj sve stvari od vrednosti; dolaze ne zato što su u žalosti nego zato što hoće da kradu”. Odmah zatim, kada je bila sama s parohom, počela je da se ispoveda iskreno i detaljno da bi se nešto malo kasnije pričestila u prisustvu nećaka. Najzad je zatražila da je prenesu u pletenu naslonjaču da bi izrazila svoju poslednju volju.

Nikanor je već bio spremio podroban spisak njenih dobara, ispisan čitkim rukopisom na dvadeset i četiri stranice. Tiho dišući, u prisustvu lekara i popa

Antonija Isabela koji su obavljali dužnost svedoka, Velika Mama je izdiktirala pisaru spisak svojih dobara, pravog i jedinog izvora njene veličine i vlasti. Svedeno u realne okvire, imanje se sastojalo od tri poseda dodeljena kraljevskom poveljom u vreme kolonije, koja su tokom vremena, posredstvom zamršenih brakova iz računa, objedinjena vlasništvom Velike Mame. Na tom posedu, koji nije bio omeđen ali je obuhvatao pet opština, gde nikada ni zrno žita nisu vlasnici zasadili, živele su 352 porodice u svojstvu zakupca. Velika Mama je svake godine, uoči svog imendana, izvršavala jedini čin koji je sprečavao vraćanje zemlje državi: prikupljala je zakupninu. Sedeći u hodniku svoje kuće, ona je lično naplaćivala pravo nastanjivanja njene zemlje, kao što su njeni preci uzimali zakupninu od predaka njenih zakupaca pre stotinu godina. Prikupljanje zakupa trajalo je tri dana. Posle toga dvorište je bilo zakrčeno svinjama, ćurkama i kokoškama.

U stvari, to je bila jedina žetva koju je porodica prikupljala sa zemlje koja je oduvek bila mrtva a koja je, na prvi pogled, obuhvatala oko 100.000 hektara. Istoriijski uslovi doprineli su da se upravo na toj teritoriji osnuje i razvije šest naselja oblasti Makondo i da se tu nađe i sedište pokrajine. Stanovnici nisu imali nikakvo vlasništvo nad kućom ni zemljom jer je sve pripadalo Velikoj Mami, koja je naplaćivala korišćenje njenih kuća pa je čak i država morala da joj plaća što varošani koriste ulice.

Oko zaselaka uvek je bilo puno stake, koju nije niko nikada ni pazio ni brojao. Svako govedo bilo je obeleženo na sapima žigom u obliku katanca. Ovaj nasledni žig, koji je više usled namera nego usled ogromnog broja goveda bio poznat u najudaljenijim krajevima poseda, gde je žedna stoka sama lutala leti, bio je jedan od najtemeljnijih oslonaca legende. Iz razloga koji nikome nisu bili jasni, zanimanje za stoku je počelo da opada posle građanskog rata. Prostrane staje su se praznile tako da su nedavno u njih smestili mašine za preradu šećera, mlekare i jednu mašinu za ljuštenje pirinča.

Pored nabrojanih dobara, u testamentu je konstatovano da ima tri ćupa puna zlata koje je neko iz porodice zakopao u kući za vreme rata za nezavisnost. Mada je svako pokolenje sprovodilo mukotrpna iskopavanja, nikada ništa nije pronađeno. Uz pravo korišćenja zemlje, ubiranje zakupnine, naslednici su dobili i jednu mapu koju je svako pokolenje usavršavalo da bi sledećoj generaciji bilo lakše da pronađe zakopano blago.

Velikoj Mami bila su potrebna tri časa da nabroji svoja ovozemaljska dobra. U zagušljivoj sobi glas samrtnice kao da je uvećavao značaj svakog pojedinačnog dobra. Kada je drhtavom rukom deponovala svoj potpis, ispod kojeg su se potpisali i svedoci, neka nevidljiva snaga potresla je srce mase koja se postepeno okupljala pred kućom u senci prašnjavih badema.

Ostala je još samo jedna neispunjena obaveza: nabrajanje moralnih dobara.

Učinivši izvanredan napor - isti onakav kakav su činili njeni preci na samrti da bi osigurali vlast svoga roda - Velika Mama se uspravi na svoju monumentalnu zadnjicu i naprežući sećanje, čvrstim i iskrenim glasom poče da diktira pisaru spisak svojih nevidljivih poseda:

Podzemna bogatstva, teritorijalne vode, boje zastave, nacionalna nezavisnost, tradicionalne partije, prava čoveka, građanske slobode, prvostepeni sud, drugostepena instanca, trećestepeni sud, preporuke, istorijske konstante, slobodni izbori, kraljice lepote, transcendentalni govori, veličanstvene manifestacije, uvažene gospođice, lepo vaspitana gospoda, generali, istaknuto plemstvo, vrhovno pravosuđe, predmeti zabranjeni za uvoz, slobodoumne dame, problem mesa, čistota jezika, primeri za svet, pravni poredak, slobodna ali odgovorna štampa, južnoamerička Atina, javno mnenje, hrišćanski moral, nedostatak deviza, pravo na azil, komunistička opasnost, kormilo države, poskupljenje života, republikanske tradicije, obespravljene klase, poruke privrženosti.

Nije uspela da završi. Naporno nabrajanje usporilo je njen poslednji put. Daveći se u *mare magnum* apstraktnih formula koje su vekovima predstavljale moralno opravdanje porodične moći, Velika Mama je zvučno podrignula i izdahnula.

Stanovnici udaljenog i tmurnog glavnog grada imali su prilike da tog istog dana, po podne, vide sliku dvadesetogodišnje žene na prvoj stranici vanrednih izdanja novina, a mislili su da je to nova kraljica lepote. Velika Mama ponovo je proživljavala trenutnu mladost na svojoj fotografiji, uveličanoj tako da je pokrivala četiri stupca i retuširanoj na brzinu, na kojoj se videla njena gusta kosa slepljena u pundu, sa češljem od slonovače i dijamantom povrh čipke na glavi. Tu sliku napravio je jedan lutajući fotograf koji se obreo usputno u Makondu početkom veka, a novine su je godinama čuvale u odeljku nepoznatih osoba. Ali upravo je njoj bilo suđeno da opstane u sećanju budućih pokolenja. U otrcanim autobusima, liftovima ministarstava i čajdžinicama obloženim izbledelim tapetama šaputalo se sa strahopoštovanjem o autoritetu umrle u pokrajini vrućine i malarije, jer njeno ime nije bilo poznato u ostalim delovima zemlje pre nego što ga je objavila štampa.

Sitna kišica prekrivala je s nepoverenjem i zelenom patinom prolaznike. Sa svih crkvenih zvonika oglašavala se smrt. Tužna vest našla je predsednika republike u trenutku kada je polazio na svečanu promociju nove klase pitomaca, te je sugerirao ministru rata, porukom koju je svojom rukom ispisao na poleđini telegrama, da završi govor minutom ćutanja u znak pomena pokojnoj Velikoj Mami.

Ta smrt pogodila je i društveni poredak zemlje. Predsednik republike, do koga su građanska osećanja dopirala u prečišćenom stanju, prolazeći kroz nekakav filter, uspeo je da trenutnim i donekle brutalnim pogledom kroz prozor svog automobila stekne utisak tišine i opšte potištenosti grada. Sve je bilo zatvoreno osim nekoliko otrcanih kafanica i velike katedrale koja se spremala za devetodnevne pogrebne

svečanosti. U Narodnoj skupštini, gde su prosjaci, ogrnuti novinama, spavali u utešnoj senci dorskih stubova i nemih kipova preminulih predsednika, svetlela je kongresna dvorana. Kada je šef države ušao u dvoranu, uzbuđen slikom ožalošćenog grada, dočekali su ga svi njegovi ministri stojeći, obučeni u tamna svečana odela, svi ozbiljniji i bleđi nego što su obično bili.

Događaji koji su se odigrali te noći i sledećih nekoliko dana, kasnije su ocenjeni kao istorijska lekcija. Ne samo po hrišćanskom duhu koji je nadahnuo najviše ličnosti vlade već i po požrtvovanosti koja je dozvolila da se izmire raznoliki interesi i oprečna merila da bi se postigao dogovor o načinu sahrane slavne pokojnice. Tokom mnogo godina Velika Mama je jamčila za mir i političko jedinstvo svoga carstva sa tri džaka lažnih glasačkih listića koji su činili sićušni deo njenog tajnog nasledstva. Svi muškarci iz redova njene posluge, štićenika ili zakupaca, bili punoletni ili maloletni, koristili su se ne samo svojim glasačkim pravom već i pravom glasača koji su već sto godina bili pokojni. Ona je bila simbol prioriteta tradicionalne moći nad prolaznim autoritetom, premoć više klase nad narodom i božanske mudrosti nad ovozemaljskom improvizacijom. U mirnodopskim vremenima njena apsolutna moć postavljala je i ukidala prebedne i sinekure i obezbeđivala dobrobit svojih ljudi čak i po cenu korišćenja intriga i lažiranih izbora. U burnim vremenima Velika Mama je tajno pomagala naoružanje svojih ljudi da bi javno spasavala njihove žrtve. Ova patriotska revnost donela joj je golemi ugled.

Predsednik republike nije morao da razgovara sa svojim savetnicima da bi shvatio veličinu svoje odgovornosti. Između sale za audijenciju, palate i popločanog unutrašnjeg dvorišta, gde su nekada stajale kočije vicekraljeva, nalazila se mala bašta hladovitih čempresa, gde se krajem kolonijalnog doba jedan portugalski kaluđer obesio zbog nesrećne ljubavi; uprkos buci odlikovanih činovnika, predsednik nije mogao da ne oseti lagani drhtaj neizvesnosti kada je prošao tuda posle sumraka. Ali te noći drhtaj je delovao kao snažno otkrovenje. U ovom trenutku on je postao svestan svoje istorijske sudbine, te je dekretom proglasio devetodnevnu nacionalnu žalost, odredivši za Veliku Mamu posmrtne počasti koje su se odavale herojima palim u bici za otadžbinu. Kao što je rekao u uzbudljivom govoru, koji je tog jutra održao građanima preko radija i televizije, prvi čovek države je izrazio nadu da će pogreb Velike Mame predstavljati novi primer za svet.

Međutim, uzvišena namera suočila se s velikim teškoćama. Pravna struktura zemlje, čije su temelje položili daleki preci Velike Mame, nije bila pripremljena za događaje koji su se počeli odigravati. Mudri doktori prava, provereni alhemičari zakona, upustili su se u tumačenja i silogizme tražeći formulu koja bi predsedniku republike dozvolila da prisustvuje sahrani. Opšte uzbuđenje zahvatilo je najviši politički sloj, kler i finansijske krugove. U prostranoj polukružnoj dvorani skupštine,

na kojoj su se videli tragovi stogodišnjeg apstraktnog zakonodavstva, u kojoj su visili portreti nacionalnih velikana, pored bista grčkih filozofa, pomen Velike Mame dostigao je neslućene razmere dok se pokojnica raspadala u septembarskoj omorini Makonda. Prvi put se govorilo o njoj bez pomena pletene naslonjače, njenog popodnevnog odmora i njenih obloga od slačice. Predstava o Velikoj Mami bila je čista i vanvremenska, kao da je destilisana legendom.

Beskrajni časovi bili su ispunjeni rečima, rečima, rečima, koje su odzvanjale u celoj republici prestižom koji im je davala štampa. Sve je to trajalo dok neki razuman član tog uzvišenog skupa nije prekinuo istorijsku diskusiju da bi podsetio prisutne da pokojnica iščekuje odluku na temperaturi od 40 stepeni u hladu. Ali niko nije reagovao na tu intervenciju zdravog razuma u proređenoj atmosferi čistog zakona. Izdali su naređenje da se leš balzamuje, a u međuvremenu su se tražile formule, usaglašavani su stavovi, prihvatani ustavni amandmani koji bi predsedniku republike dozvolili da prisustvuje sahrani.

Toliko se na sve strane pričalo da je to trtljanje prešlo granice i okean i prohujalo kroz pontifikalne odaje Kastelgandolfa. Oporavljen od patnji koje su ga u poslednje vreme izmučile, papa je stajao na prozoru posmatrajući kako ronioci traže glavu ubijene devojke. U poslednje vreme dnevni listovi bavili su se samo tim pitanjem, a papa nije mogao ostati ravnodušan s obzirom na to da se sve događalo pod prozorom njegove letnje rezidencije. Ali sasvim nepredviđeno, tog dana novine su zamenile slike mogućih žrtava fotografijom jedne dvadesetogodišnje žene uokvirene crnim. „Velika Mama”, uzviknu papa, prepoznavši odmah izbledelu fotografiju koju je pre mnogo godina, prilikom ustoličenja, video. „Velika Mama”, uzviknuše istovremeno u svojim posebnim odajama članovi kardinalskog saveta, i treći put u toku dvadeset vekova dođe do uzbune, meteža i halabuke u bezgraničnom carstvu hrišćanskom, sve dok papa nije ušao u svoju dugačku crnu gondolu i zaplovio preko mora da stigne na daleku i neverovatnu sahranu Velike Mame.

Za njim ostaše voćnjaci, Via Apia Antika s mlitavim filmskim glumicama koje se sunčaju na svojim terasama, ne znajući za ove značajne vesti, a zatim i senoviti breg Kastelsantanđelo za horizontom Tibera. U sumraku, duboki zvon bazilike Sv. Petra pomešao se s tankim zvukom zvona u Makondu. Iz svog zagušljivog šatora, iza zapletenih kanala i ustajalih močvara koji su označavali granicu Rimskog carstva i poseda Velike Mame, papa je svu noć slušao graju koju su digli majmuni uznemireni prolaskom mase ljudi. U toku svog noćnog krstarenja, papin kanu se postepeno punio vrećama juke, grozdovima zelenih banana, košarama s kokoškama, kao i ljudima i ženama koji su ostavljali svoje svakodnevne poslove da bi išli da prodaju trice i kučine na sahrani Velike Mame. Te noći, prvi put u istoriji crkve, njegova svetost okusila je groznicu bdenja i navalu komaraca. Ali čudesno svitanje nad posedima Velike Starice, iskonska slika carstva balsamine i iguane, izbrisali su iz njegovog

sećanja mukotrpno putovanje i nadoknadili sve njegove žrtve.

Nikanor se probudio kad su tri puta kucali na vrata da označe skori dolazak Njegove svetosti. Kućom je vladala smrt. Nadahnuti mnogobrojnim i užurbanim predsedničkim govorima i grozničavim prepirkama poslanika koji su, izgubivši glas, nastavili da se sporazumevaju konvencionalnim znacima, pojedinci i grupe sa svih strana sveta batalili su svoje poslove i ispunili mračne hodnike, već prepune uzane prolaze, sumorne tavane. Oni koji su zakasnili, gurali su se i snalazili, smeštajući se kako su znali u spoljna utvrđenja, na ograde od kolja, na osmatračke kule, na drvčanik i u klanicu. U glavnom salonu, pod hrpom potresnih telegrama, ležao je leš Velike Mame, koji se mumificirao čekajući da se konačno donesu velike odluke. Iznemogli od silnih suza, devet nećaka bdili su nad pokojnicom u zanosu recipročnog bdenja.

Ali Sudbina je protegla to stanje na još mnogo dana. U salonu gradskog saveta koji je bio opremljen sa četiri stolice, prevučene kožom, ćupom punim prečišćene vode i mrežom za spavanje, patio je papa od sparne nesanice, zabavljajući se čitanjem memoranduma i administrativnim odredbama u razvučenim i zagušljivim noćima. Danju je delio italijanske bombone deci koja su prilazila prozoru da ga vide, a u podne ručao pod nadstrešnicom, prekrivenom lozom, s popom Antoniom Isabelom, povremeno i sa Nikanorom. Tako je proveo bezbroj nedelja i meseci koji su se otegli u iščekivanju i vrućini, sve dok se jednog dana pastor Pastrana nije pojavio nasred trga sa dobošom i pročitao proglas s odlukama. Proglašava se vanredno stanje tatarata a predsednik republike tatarata preduzima vanredne mere tatarататататата koje mu omogućuju da prisustvuje sahrani Velike Mame talaratata tatatata ratata tan, tan, tan.

I stiže veliki dan. Na ulicama načičkanim ruletima, pečenjem, štandovima s lutrijom i ljudima koji su sa zmijama obmotanim oko vrata vikali i preporučivali balzam koji potpuno leči crveni vetar i obezbeđuje besmrtnost; na krcatom malom trgu gde su ljudi razapeli šatore i prostrli asure, odabrani činovnici krčili su prolaz zvaničnicima. Tu, u iščekivanju prelomnog trenutka, bile su pralje iz San Horhea, lovci na bisere iz Kabo de Vele, ribari koji su lovili sačmaricom iz Sienage, lovci rakova iz Tasahere, vračevi iz Mohatne, solari iz Manaura, harmonikaši iz Vakjedupara, džambasi iz Ajapela, odgajivači papaje iz San Pelaja, odgajivači petlova iz La Kueve, improvizatori iz Sabanas de Bolivara, kovači noževa iz Magdalene, bojadžije iz Mompoksa, a pored njih i onih koji se spominju na početku ove hronike, bili su još mnogi drugi. Čak su i veterani pukovnika Aurelijana Buendije - na čelu s vojvodom od Marlboroa u raskošnoj odeždi od krzna, zuba i noktiju tigra - prevazišli svoju vekovnu netrpeljivost prema Velikoj Mami i njenom rodu i došli na sahranu da bi predsedniku republike postavili pitanje penzija koje su čekali da dobiju već šezdeset godina.

Nešto pre jedanaest, u razdraženoj gomili, koja se kuvala na suncu i koju je držala u redu elitna jedinica hrabrih ratnika u husarskim uniformama okićenim džindžama i šlemovima bez vizira, razleglo se snažno klicanje u znak odobravanja. Dostojanstveni i svečani, u frakovima i cilindrima, predsednik republike i njegovi ministri; članovi skupštinskih komisija, vrhovnog suda, državnog saveta, tradicionalnih partija i klera, predstavnici banke, trgovine i industrije, pojavili su se iza ugla poštanske zgrade. Ćelav i dežmekast, stari i bolešljivi predsednik republike prodefilovao je pred razrogačenim očima gomile koja je verovala u njega, mada ga nikad nije videla, te je sad imala prvu priliku da se uveri da on zaista postoji. Među nadbiskupima, iscrpenim ozbiljnošću svoga poziva, i vojnim starešinama robustnih grudi u oklopu od ordenja, prva ličnost nacije odisao je nepogrešivim dahom onoga koji se nalazi na vlasti.

Za njima je išla mirna povorka nacionalnih kraljica, uštirkanih karnera, svega što ima i što će biti. Prvi put bez ovozemaljskog sjaja prolazile su na čelu s univerzalnom kraljicom razne pratilje: kraljice gvinejskih banana, brašna od juke, peruanske gvajabe, kokosove vodice, crnog pasulja, a zatim kraljica 426 kvadratnih kilometara zemlje gde iguana polaže jaja i sve ostale kraljice koje se ne spominju jer bi se hronika otegla u beskonačnost.

U mrtvačkom sanduku s purpurnim pokrovom ležala je Velika Mama, odvojena od stvarnosti, s osam bakarnih obruča i sasvim natopljena večnošću formalina, tako da nije pojma imala o sopstvenoj veličanstvenosti. Taj sjaj, o kojem je maštala na balkonu u sparnom bdenju, zablistao je u četrdeset i osam pomena koji su joj održali svi simbolični predstavnici epohe. A papa, kojeg je ona u svojim delirijumima zamišljala u bleštavim kočijama koje su lebdele nad baštama Vatikana, savladao je vrućinu uz pomoć lepeze od ispletenog palminog lišća i svojim dostojanstvenim prisustvom uveličao najveći pogreb na svetu.

Opijena prizorom moći, masa nije osetila lelujanje vetrouške na krovu kuće kada su se posle silnih svađa gospoda konačno dogovorila ko će izneti tabut. Kada su ga izneli najugledniji među uglednima, niko nije primetio upornu senku lešinara koja je pratila povorku uzavrelim uličicama Makonda, niti to da je iza uvaženih dostojanstvenika ostajao prljav i smrdljiv trag. Niko nije video kako su nećaci, posvojčad, služinčad i štićenici Velike Mame zatvorili vrata čim je pokojnica iznesena, da bi zatim poskidali vrata, porušili zidove i iskopali temelje, da bi odmah izvršili podelu nasledstva. Jedino što su svi primetili u opštem pogrebnom uzbuđenju bio je gromoglasni uzdah olakšanja mase kada se navršilo četrnaest dana molitava, himni i pohvala i kada su grobnicu najzad zapečatili olovnom pločom. Neki od prisutnih bili su dovoljno mudri da shvate da prisustvuju rađanju nove epohe. Papa je mogao telesno i duhovno da se uznese pošto je ispunio svoju zemaljsku dužnost, predsednik republike mogao je da sedne i vlada prema

sopstvenom nahođenju, kraljice svega što postoji mogle su da se udaju, usreće i rode puno dece, a mase su mogle da razapnu svoje šatore prema običaju po prostranim imanjima Velike Mame, zato što je jedina osoba koja se tome mogla suprotstaviti svojom moći počela da truli pod olovnom pločom. Tad je samo trebalo da neko postavi govornicu na kapiju i ispriča ovu povest, lekciju i naravoučenije budućim pokolenjiima i da ne ostane nijedan čovek na svetu neupućen u ono što se desilo s Velikom Mamom, jer će već sutra, u sredu, doći čistači i za sva vremena očistiti đubre koje je ostalo posle njenog pogreba.

MORE IZGUBLJENOG VREMENA

Negde krajem januara more se ponovo uzburkalo i počelo da nanosi gusto đubre na obalu sela. Za samo nekoliko nedelja raširio se nesnosan smrad. Nije vredelo izlaziti iz kuća, bar do sledećeg decembra, a posle osam sati celo selo je spavalo. Ali one godine kada je došao gospodin Herbert, more se nije menjalo, čak ni u februaru. Začudo, bilo je sve mirnije i blistavije, a u noćima s početka marta počelo je da miriše na ruže.

Tobijas je osetio miris. Imao je slatku krv za račiće te je provodio celu noć terajući ih iz kreveta, i tako sve dok nije zaduvao prijatni povetarac koji mu je omogućio san. U dugim, besanim noćima naučio je da razlikuje vazdušna strujanja, a kada je osetio miris ruža nije morao da otvara vrata da bi shvatio da miris dopire s mora.

Ustao je kasno. Klotilda je palila vatru u dvorištu. Vetrić je bio svež, svaka zvezda bila je na svom mestu, ali one na horizontu teško su se mogle izbrojati zbog odsjaja mora. Pošto je popio kafu, Tobijas oseti ukus noći u ustima.

- Noćas - reče, prisećajući se - desilo mi se nešto vrlo čudno.

Klotilda, naravno, nije osetila ništa neobično. Imala je tako čvrst san da se nije ni snova sećala.

- Osetio sam miris ruža - nastavi Tobijas - a siguran sam da je dolazio s mora.

- Ne znam kako mirišu ruže - reče Klotilda.

Verovatno je govorila istinu. Selo se nalazilo na neplodnom zemljištu pomešanom sa šalitrom. S vremena na vreme neko bi doneo buket cveća da ga baci u more, tamo gde su bacali mrtve.

- Onaj davljenik iz Guakamajala mirisao je na ruže - odgovori Tobijas.

- Ako je to bio neki prijatan miris - osmehnu se Klotilda - budi siguran da nije dolazio s mora.

More je zaista bilo neprijatno. Bilo je vremena kada su ribarske mreže hvatale samo đubre koje je plovilo po površini, a ulice sela bile prekrivene mrtvim ribama za oseke. Dinamitom su mogli uloviti samo olupine davnih brodoloma.

Ono malo žena što je ostalo u selu (među njima je bila Klotilda) kuvale su se u sopstvenom nezadovoljstvu. U istoj situaciji bila je i žena starog Jakova, koja se tog dana digla ranije nego inače, uredila kuću i pripremala doručak ne krijući svoje nezadovoljstvo.

- Moja je poslednja želja - rekla je mužu - da me živu sahrane.

Rekla je to kao da se upravo tada nalazi na samrti, mada je sedela na jednom kraju stola u trpezariji s velikim prozorima, kroz koje je jarka martovska svetlost

prodirala do svih uglova prostorije. Preko puta je mirno jeo stari Jakov, čovek koji ju je odvajkada toliko voleo da više nije mogao zamisliti drugu nevolju osim one koja je bila vezana za njegovu ženu.

- Hoću da umrem, ali da znam pouzdano da će me pokopati kao što se sahranjuje sav pristojan svet - nastavi ona. - A to ću uspeti samo ako odem u neko drugo mesto i lepo zamolim da me živu sahrane.

- Ne moraš nikoga da moliš - mirno odgovori Jakov. - Ja ću te povesti.

- E pa onda, da krenemo - reče ona - jer osećam da ću uskoro umreti.

Stari Jakov ju je pažljivo osmotrio. Samo su još njene oči podsećale na mladost. Kosti su joj bile kvrgave, a imala je izraz opustošene zemlje, koji joj je oduvek bio svojstven.

- Izgledaš bolje nego ikada - reče joj.

- Noćas sam - uzdahnu ona - osetila miris ruža.

- Ne brini - tešio ju je Jakov. - Takve stvari se normalno događaju siromašnim ljudima kao što smo mi.

- A ne, ne - reče ona. Uvek sam molila boga da mi unapred javi kada ću umreti, da me smrt ne bi zatekla blizu ovog mora. Miris ruža u ovom selu može biti samo božji znak.

Starom Jakovu nije ništa drugo palo na pamet osim da je zamoli da malo pričeka dok sredi neke stvari. Čuo je da se priča u narodu da ljudi ne umiru onda kada im je suđeno, već onda kada sami odluče. Predosećanje njegove žene ozbiljno ga je zabrinulo. Čak je razmišljao da li će skupiti dovoljno hrabrosti da je živu sahrani kada dođe vreme za to.

U devet sati je otvorio lokal gde je nekada držao prodavnicu. Izneo je pred vrata dve stolice i stočić na kojem je bila tabla za igru dame, i celo jutro je proveo igrajući dame s raznim seljanima koji su slučajno tuda prolazili. Sa mesta na kojem je sedeo, mogao je videti otrcano selo, oronule kuće s ostacima koje je nagrizalo sunce i parče mora koje je virilo s kraja ulice.

Pred ručak je, po običaju, odigrao partiju s don Maksimom Gomesom. Stari Jakov nije mogao zamisliti boljeg protivnika od ovog čoveka koji je živ i zdrav preživeo dva građanska rata, a u trećem izgubio samo jedno oko. Pošto je jednu partiju namerno izgubio, zadržavao ga je da odigraju revanš.

- Recite mi nešto, Maksimo - reče mu. - Da li biste vi bili u stanju da sahranite živu ženu?

- Bez dvoumljenja - odgovori Maksimo Gomes. - Ruka mi ne bi zadrhtala.

Stari Jakov zaneme od iznenađenja. Kasnije, izvoljavajući da izgubi najbolje figure, uzdahnu:

- Pitam vas jer mi se čini da će Petra umreti.

Ni to nije zbunilo don Maksima Gomesa. - U tom slučaju - nastavi - nemate

potrebu da je sahranjujete živu. - Pojeo mu je još dva piona i dobio još jednu damu. Zatim je jedinim okom, ovlaženim tugom, osmotrio svog protivnika.

- Šta se to dogodilo vašoj ženi?

- Noćas je - poče da objašnjava stari Jakov - osetila miris ruža.

- Pa, sudeći po tome, umreće bar pola sela - reče Maksimo Gomes. - Jutros ljudi samo o tome pričaju.

Stari Jakov je morao jako da se potrudi da izgubi još jednu partiju a da ne uvredi svog protivnika. Zatim je uneo stočić i stolice, zatvorio prodavnicu i pošao u selo u potragu za ljudima koji su prethodne noći osetili miris ruža. Od svih ljudi, jedino je Tobijas bio siguran. Stari Jakov ga zamoli da po podne kao slučajno svrati njegovoj kući i da sve to ispriča njegovoj ženi.

Tobijas je pristao. U četiri sata se udesio kao da ide u goste i otišao da poseti Jakova. Na verandi je zatekao ženu starog Jakova koja je celo popodne provela šijući mužu crno odelo, da bi imao šta da obuče kad postane udovac.

Tobijas je ušao tako tiho da je uplašio ženu.

- Mili bože - uzviknu ona - učinilo mi se da umesto vas ulazi arhanđel Gavrilo.

- E pa slučajno sam to ja, a ne Gavrilo - reče Tobijas. - Svratih da vam ispričam šta mi se noćas desilo.

Ona namesti naočare i vrati se svom poslu.

- Znam već šta vam se dešalo - reče.

- Kladim se da ne znate - reče Tobijas.

- Noćas si osetio miris ruža.

- Otkud znate? - upita Tobijas razočarano.

- U mojim godinama čovek ima toliko vremena za razmišljanje da na kraju ispadne da sve može da predvidi i pogodi.

Stari Jakov, koji je prisluškivao razgovor iz susedne prostorije prislanjajući uvo na zid, postiđeno se uspravi.

- Šta kažeš na ovo, ženo - povika iz druge sobe. - Onda nije ono što si ti mislila.

- Ma ovaj dečko laže - reče ona, ne dižući glavu. - Nije on osetio nikakav miris noćas.

- Jesam. U jedanaest - reče Tobijas - jer nisam mogao da spavam od račića.

Žena je završila s krpljenjem jednog okovratnika.

- Lažeš - insistirala je. - Svi znaju da si ti lažov. - Presekla je konac zubima i pogledala Tobijasa preko naočara. - Ali ne znam zašto si morao da nacapkaš kosu vazelinom i očistiš cipele samo da bi došao da mi ukažeš nepoštovanje.

Od tada je Tobijas počeo da posmatra more. Postavljao je ljuljašku na dvorišnu verandu, a noći je provodio budan, zaprepašćen svim onim stvarima koje su se događale dok ljudi spavaju. Mnoge je noći proveo osluškujući očajničko grebanje rakova koji su pokušavali da se popnu uz račvaste motke kojima su podupirane

voćke, a posle bezbroj noći umor ih je naterao da odustanu od daljih pokušaja. Otkrio je kako spava Klotilda. Primetio je kako je njeno hrkanje, koje je podsećalo na zvuk flaute, postajalo sve oštrije s vrućinom, da bi se na kraju stopilo u jedinstvenu iznemoglu notu julske zapare.

Na početku je Tobijas posmatrao more onako kako to čine oni koji ga poznaju, upirući pogled u jednu, nepomičnu tačku horizonta. Primetio je kako se menja boja pučine, kako se horizont gasi, kako se uzburkavaju pena i prljavština, kako se dižu talasi noseći i gutajući otpatke, sve dok ne bi naišle oluje s pljuskovima koji su remetili taj morski metabolizam. Malo-pomalo naučio je da ga posmatra onako kako to čine iskusni poznavaoci mora: gotovo da ga nije posmatrao, ali nije mogao da ga zaboravi, čak ni u snu.

U avgustu je umrla žena starog Jakova. Osvanula je mrtva u krevetu i morali su da je bace u more bez cveća, onako kako su bacali sve mrtvace. Tobijas je i dalje čekao. Toliko je već čekao dremajući u ljuljašci da je odmah osetio promenu u vazduhu. Vetar je u isprekidanim naletima donosio neki miris, kao onda kada je japanski brod na ulazu u luku izbacio u more tovar trulog luka. Kasnije se miris slegao i ostao nepomičan sve do zore. Tek onda kada mu se učinilo da ga može uhvatiti rukama i pokazati nekome, Tobijas skoči s ljuljaške i upade u Klotildinu sobu. Nekoliko puta ju je drmnuo da bi je probudio.

- Evo ga - reče joj.

Klotilda je morala da razgrne miris prstima, kao neku paučinu, da bi mogla da se uspravi. Zatim se ponovo sručila u toplu postelju.

- Prokletstvo - reče.

Tobijas skoči do vrata i istrča nasred ulice, gde je počeo da viče. Vikao je iz sveg glasa, udahnuo bi vazduh duboko i nastavio da viče, zatim je zaćutao dišući duboko, ali more je i dalje mirisalo. Niko nije odgovorio. Pošao je od kuće do kuće, lutajući na sva vrata, čak i na vrata napuštenih kuća, sve dok se njegova galama nije pomešala s lavežom pasa. Tad su se svi probudili.

Mnogi nisu osetili miris. Ali mnogi drugi, naročito stariji ljudi, sišli su na obalu da uživaju u njemu. Bio je to neki gust, čvrst miris koji je istisnuo sve druge mirise prošlosti. Neki ljudi su se umorili od mirisanja te se vratiše kući. Ali većina je ostala na plaži da tu završe san. Kad je svanulo, miris je bio tako čist da je svima bilo žao da dišu.

Tobijas je prespavao gotovo ceo dan. Klotilda mu se pridružila posle ručka i celo popodne su se milovali u krevetu, ne zatvarajući dvorišna vrata. Prvo su se mazili kao gliste, zatim kao zečići i na kraju kao kornjače, sve dok nije pao mrak u zagrljaj tuge. U vazduhu je još bilo tragova ruža. S vremena na vreme u sobu je dopirao talas muzike.

- Čuje se iz Katarinove kafane - reče Klotilda. - Mora da je neko došao.

Došla su tri čoveka i jedna žena. Katarino je predvideo da će, možda, doći još neko te se potrudio da popravi gramofon. Pošto se slabo razumeo u te stvari, zamolio je Panća Aparesida da mu pomogne jer je ovaj znao pomalo od svakog zanata pošto nikada ništa nije radio; osim toga, imao je torbu s alatom i vešte ruke.

Katarinova kafana nalazila se u drvenoj kući pored mora. Imao je veliku salu sa stolicama i stočićima i nekoliko dodatnih, manjih sela. Dok su posmatrali kako Panćo popravlja gramofon, tri čoveka i žena pijuckali su za šankom. Ćutali su, smenjujući se u zevanju.

Gramofon je posle više pokušaja proradio. Kad je počela muzika, daleka, ali jasna, ljudi su prestali da pričaju. Gledali su se međusobno bez reči jer su u jednom trenutku shvatili koliko su ostarili otkako su poslednji put čuli muziku.

Tobijas je posle devet zatekao sve ljude budne. Sedeli su na ulazu, slušajući stare Katarinove ploče, zapanjeni u svom naivnom fatalizmu kao da posmatraju pomračenje sunca. Svaka ploča obnovila je uspomenu na nekog pokojnika, na ukus hrane posle duže bolesti, ili ih je opominjala šta treba učiniti sutradan, ili ih je podsećala na ono što su zaboravili da učine pre mnogo godina.

Muzika je prestala oko jedanaest. Neki su legli misleći da će sigurno početi da pada kiša jer su se oblaci stuštili nad morem. Ali oblaci se spuste na more ploveći po površini da bi ubrzo potonuli u vodu. Na nebu su ostale samo zvezde. Malo kasnije vetar, koji je duvao s kopna, stigao je do pučine da bi se odmah vratio s mirisom ruža.

- Šta sam vam rekao, Jakove - uzviknu don Maksimo Gomes. - Evo mirisa opet. Siguran sam da ćemo ga osećati svake noći.

- Ne daj bože - reče Stari Jakov. - Ovaj miris je jedina stvar koja me je u životu zadesila prekasno.

Igrali su dame u praznoj prodavnici ne obraćajući pažnju na muziku. Njihove uspomene bile su tako stare da nije bilo nijedne ploče koja bi ih mogla obnoviti.

- Što se mene tiče, ja ne verujem mnogo u ove priče - reče don Maksimo Gomes. - Ko je proveo tolike godine jedući zemlju, sa ženama koje žude za baštama gde bi gajile cveće, taj na kraju oseća ove mirise i počinje da veruje da su stvarni.

- Ali, nemoguće je da nas sopstveni nosevi prevare - napomenu stari Jakov.

- Nema to veze - reče don Maksimo Gomes. - Za vreme rata, kada je revolucija već bila izgubljena, toliko smo osećali potrebu za generalom da smo na kraju videli vojvodu od Marlboroa od krvi i mesa. Video sam ga rođenim očima, Jakove.

Već je bilo prošlo dvanaest. Stari Jakov je ostao sam. Zatvorio je radnju i preneo lampu u spavaću sobu. Kroz prozor, u kojem je bio uokviren sjaj mora, video je stenu s koje su bacali mrtve.

- Petra - zvao je tihim glasom.

Ona ga nije čula. U tom trenutku plovila je kao vodeni cvet Bengalskim zalivom,

gde je peklo podnevno sunce. Uspravila je glavu da bi kroz vodu, kao kroz neko osvetljeno staklo, videla ogromni prekookeanski brod. Ali nije mogla da vidi svog muža, koji je upravo u tom trenutku ponovo čuo Katarinovu muziku na drugom kraju sveta.

- Zamisli - reče stari Jakov. - Pre samo šest meseci svi su mislili da si luda, a sada svi proslavljaju miris koji je tebi objavio smrt.

Ugasio je svetlo i legao u krevet. Počeo je tiho da plače i staračkí da jeca, ali je ubrzo zaspao.

- Otišao bih iz ovog sela kada bih mogao - jecao je u snu. - Otišao bih u materinu kada bih skupio bar dvadeset pesosa.

Sledećih nekoliiko nedelja, a počev od te noći, miris je i dalje dolazio s mora. Prodro je u drvo od kojeg su bile sagrađene kućice, u namirnice, u pitku vodu. Svud je bio isti miris, gde god da se čovek okrene i kud god da pođe. Mnogi su se uplašili jer im je i izmet mirisao na ruže. Tri čoveka i žena koji su došli u Katerinovu kafanu otišli su u petak da bi se u subotu vratili s masom ljudi. U nedelju je stiglo još sveta. Razmileli su se po selu tražeći stan i hranu, a toliko ih je bilo da su zakrčili sokake.

Ljudi su nastavili da pristižu. Žene, koje su bile otišle kada je umrlo selo, vratile su se u Katarinovu kafanu. Vraćale su se debele i našminkane, donoseći moderne ploče koje nisu obnavljale ničije uspomene. Vraćali su se stari žitelji sela, koji su ga davno bili napustili jer su trčali za zaradom. Vraćali su se i pričali o basnoslovnim zaradama, ali su bili u istoj odeći u kojoj su i otišli iz sela. Stigla je muzika, tombola, lutrija; stigli su proroci, razbojnici i ljudi sa zmijama obavijenim oko vrata, koji su prodavali napitak za večni život. Nekoliko nedelja su neprestano pristizali, čak i pošto su počele kiše, kad se more uzburkalo i kada je nestao onaj miris.

Među poslednjima je stigao neki pop, koji se svud muvao jedući hleb umočen u belu kafu i zabranjujući sve ono što je bilo stiglo pre njega: lutriju, novu muziku, moderne okretne igre i najnoviju modu da se spava na plaži. Jedne večeri je ušao u Melkorovu kuću i održao propoved o mirisu mora.

- Neka je slava nebesima, deco moja - govorio je - jer ovaj miris potiče od Svevišnjeg.

Neko mu upade u reč.

- Otkud znate, oče, kada ga niste osetili?

- Piše sve u Svetom pismu - odgovori pop - gde se jasno govori o ovom mirisu. Nalazimo se, nesumnjivo, u odabranom selu.

Tobijas je kao u snu hodao tamo-amo usred veselja. Poveo je Klotildu da vidi novac. Zamišljali su kako igraju rulet s ogromnim parama, da bi na kraju napravili račun i osetili se basnoslovno bogati, s parama koje su mogli dobiti. Ali jedne noći videli su, ne samo oni nego i svetina koja je pristigla u selo, mnogo više para nego

što su u mašti ikada mogli zamisliti.

Te noći stigao je gospodin Herbert. Pojavio se iznenada. Postavio je sto nasred ulice, a ne njega stavio ogromne kofere iz kojih se prelivao novac. U početku niko nije verovao očima jer je para bilo više nego što se moglo zamisliti. Ali pošto je gospodim Herbert počeo da maše nekim zvoncetom, ljudi su počeli da veruju, da prilaze stolu i da ga slušaju.

- Ja sam najbogatiji čovek na svetu - govorio je. - Imam toliko para da ne znam šta ću s njima. A pošto mi je srce tako veliko da ne može da mi stane u grudi, odlučio sam da obiđem svet i rešim sve probleme čovečanstva.

Bio je krupan i tamnoput. Govorio je visokim tonom, bez zastajkivanja, mlatarajući mlakim i elegantnim rukama koje su izgledale kao da su uvek sveže obrijane. Govorio je petnaest minuta, a zatim stao da se odmori. Posle toga je ponovo mahao zvoncetom i nastavio da priča. Usred govora, neko ga, u masi koja je slušala, prekide mašući šeširom.

- U redu, mister, završi priču i počni da deliš lovu.

- Tek tako? - reče gospodin Herbert. - Da razbacam novac tek tako bilo bi nepravedno i besmisleno.

Pogledom je pronašao čoveka koji ga je prekinuo. Rukom mu pokaza da priđe i masa se razmaknu da bi ovaj mogao da prođe.

- Ali - nastavi gospodin Herbert - ovaj naš nestrpljivi prijatelj dozvoliće nam da objasnimo kakav je najpravedniji način raspodele bogatstva. - Uto pruži ruku i pomože mu da se popne.

- Kako se zoveš?

- Patricije.

- Baš mi je drago, Patricije - reče gospodin Herbert. - Ti, kao i svako drugi, već dugo kuburiš s jednim problemom koji nikako ne možeš da rešiš.

Patricije skide šešir i klimnu glavom u znak odobravanja.

- A koji je to problem?

- Pa, znate kako je - reče Patricije - ne stojim baš najbolje s parama.

- Koliko ti je potrebno?

- Četrdeset i osam pesosa.

Gospodin Herbert poče pobedničlki da uzvikuje. „Četrdeset i osam pesosa", ponavljao je. Masa ga je pratila pljeskanjem.

- E pa dobro, Patricije - nastavi gospodin Herbert. - A sad nam reci šta umeš ti da radiš?

- Mnogo šta.

- Odluči se za jednu stvar - reče gospodin Herbert. - Šta umeš najbolje da radiš?

- Pa tako - odgovori Patricije - recimo, umem da imitiram ptice.

Pljeskajući ponovo, gospodin Herbert se obrati publici.

- Drage gospođe i gospodo, naš prijatelj Patricije, koji izvanredno imitira ptice, podražavaće četrdeset i osam raznih ptica da bi na taj način rešio svoj životni problem.

Usred ćutnje zapanjene mase, Patricije je počeo da oponaša ptice. Zviždao je i cvrkutao kao sve poznate ptice, čak je oponašao i neke koje niko nije mogao da prepozna i identifikuje. Na kraju je gospodin Herbert zatražio aplauz za Patricija, kojem je predao četrdeset i osam pesosa.

- A sada - nastavi gospodin Herbert - stanite u red. Molim vas, jedan po jedan. Do sutradan u ovo doba ostaću ovde da rešavam vaše probleme.

Vesti o ovom događaju stigle su do Jakova, zahvaljujući ljudima koji su ga komentarisali dok su prolazili ispred njegove kuće. Svaki put kada bi čuo neku novost, srce mu se širilo tako da je u jednom trenutku osetio kao da će mu pući.

- Šta vi mislite o ovom gringu? - upita.

Don Maksimo Gomes sleže ramenima.

- Izgleda da je neki filantrop.

- Kada bih i ja znao nešto posebno da radim - nastavi stari Jakov - mogao bih da rešim svoj problemčić. Sitnica: dvadeset pesosa.

- Pa vi, na primer, odlično igrate dame - reče don Maksimo Gomes.

Stari Jakov kao da ga nije čuo. Ali kada je ostao sam, zavi tablu i kutiju s figurama u stare novine i ode da se susretne s gospodinom Herbertom. Stigao je na red tek ako ponoći. Na kraju, gospodin Herbert naredi da mu se spakuju sanduci i reče ljudima da će se vratiti sledećeg jutra.

Međutim, nije otišao u krevet, nego u Katarinovu kafanu. Pojavio se s ljudima koji su mu nosili sanduke. Pratila ga je masa ljudi, svako sa svojim problemom. Mic po mic on ih je rešavao. Toliko je problema rešio da su, na kraju, u kafani ostali samo neki ljudi s rešenim problemima i nekoliko žena. Udno sale sedela je jedna usamljena žena koja se hladila nekakvim reklamnim kartonom.

- Hej ti tamo - povika gospodin Herbert - u čemu se sastoji tvoj problem?

Žena prestađe da se hladi.

- Pustite vi mene na miru, mister - razdra se ona preko sale. - Ja nemam nikakvih problema. Ja sam kurva, a svet je pun mudonja.

Gospodin Herbert sleže ramenima. Nastavio je da pije ledeno pivo, sedeći pored raspakovanih sanduka i čekajući ne bi li iskrsnuo još neki problem. Znojio se. Malo kasnije, jedna žena, koja je sedela s ostalima za njegovim stolom, priđe i poče da mu šapuće nešto na uvo. Njen problem vredeo je pet stotina pesosa.

- A koliko trenutno imaš? - upita je gospodin Herbert.

- Pet.

- Kad se preračuna - reče gospodin Herbert - to je sto muškaraca.

- Neka je - odgovori ona. - Ako prikupim tu lovu, biće to poslednjih sto muškaraca

u mom životu.

On ju je zamišljeno posmatrao. Bila je vrlo mlada, nežno građena, ali po njenim se očima videlo da je donela jednostavnu odluku.

- U redu - reče gospodin Herbert. - Idi u sobu, a ja ću ti ih slati jednog po jednog, svakog sa po pet pesosa.

Zatim iziđe na ulicu i poče da maše zvoncetom. U sedam ujutru Tobijas je zatekao Katarinovu kafanu otvorenu. Svetla su bila pogašena. Naduven od piva, gospodin Herbert je dremao i nadzirao ulaz muškaraca u devojčinu sobu.

Među njima je ušao i Tobijas. Prepoznavši ga, devojka se iznenadi da ga vidi kod sebe.

- Zar i ti?

- Rekoše mi da uđem - odgovori Tobijas.

- Dali su mi pet pesosa i rekli da se ne zadržavam dugo.

Ona skide mokri čaršav s kreveta i zamoli Tobijasa da ga uhvati s jednog kraja. Natopljen znojem, bio je strašno težak. Držeći tako čaršav, zajedno su ga iscedili tako da je opet bio lagan. Dušek su prevrnuli tako da je znoj curio s druge strane. Tobijas je nekako svršio stvar. Izlazeći, dodao je svojih pet pesosa hrpi para pored kreveta koja je brzo rasla.

- Pošalji koga god stigneš - preporuči mu gospodin Herbert - ne bi li nekako svršili ovaj posao do podneva.

Devojka odškrinu vrata i zamoli da joj donesu jedno hladno pivo. U redu je čekalo još nekoliko ljudi.

- Još koliko? - upita ona.

- Šezdeset i još trojica - odgovori gospodin Herbert.

Stari Jakov je ceo dan jurio za njim noseći tablu za dame. Stigao je na red tek kada se smračilo, izložio je svoj problem i gospodin Herbert je pristao da mu pomogne. Nasred ulice su izneli veliki sto, a na njega stavili mali sto i dve stolice. Stari Jakov je otvorio igru, poslednju partiju koju je unapred smišljao. Izgubio je.

- Četrdeset pesosa - reče gospodin Herbert - i još vam dajem dve figure prednosti.

Ponovo je pobedio. Njegove ruke kao da nisu doticale figure. Igrao je zatvorenih očiju, pogađajući poteze protivnika i uvek je pobeđivao. Masi je već dosadilo da ih gleda. Kada je stari Jakov odlučio da se preda, njegov dug iznosio je pet hiljada šest stotina četrdeset dva pesosa i dvadeset tri centa.

Ali nije bio uznemiren. Zabeležio je iznos na papirić koji je stavio u džep. Zatim je sklopio tablu, složio figure u kutiju i sve to zavio u stare novine.

- Učinite sa mnom što god želite - reče ali mi nemojte uzeti ovo. Obećavam vam da ću igrati dok sam živ sve dok ne skupim novac koji vam dugujem.

Gospodin Herbert pogleda na sat.

- Zaista mi je vrlo žao - reče. - Ali rok ističe za dvadeset minuta. - Čekao je sve

dok nije bio siguran da njegov protivnik ne može da mu ponudi nikakvo rešenje. - Šta još imate?

- Čast.

- Hoću da kažem - objasni gospodin Herbert - imate li nešto što promeni boju kada se premaže prljavom četkom natopljenom bojom.

- Imam kuću - odgovori stari Jakov kao da je odgonetnuo neku zagonetku. - Nema gotovo nikakvu vrednost, ali je ipak kuća.

I tako je gospodin Herbert dobio kuću starog Jakova. Na isti način je dobio kuće i posede drugih ljudi koji nisu ispunili pogodbu. Zato je naredio nedelju dana slavlja s muzikom, raketama i zabavljačicama, a sam je rukovodio tom svečanošću.

Bila je to nezaboravna nedelja. Gospodin Herbert je govorio o velikoj budućnosti sela, čak je napravio plan budućeg velegrada sa zastakljenim neboderima i dansing-dvoranama u potkrovljima. Pokazao je crtež svetini, koja je zapanjeno posmatrala sliku. Svako je pokušavao da prepozna sebe u nekom od raznobojnih prolaznika koje je nacrtao gospodin Herbert, ali oni su bili tako dobro obučeni da nisu ličili na ove jadne ljude. Zabolelo ih je srce koliko su se trudili. Smejali su se što im se plakalo u oktobru, a živeli su u oblacima nade sve dok gospodin Herbert nije dohvatio zvonce i proglasio svečanost završenom. Tek tada se malo odmorio.

- Umrećete vrlo brzo ako nastavite s ovakvim životom - reče mu stari Jakov.

- Ali ja imam toliko para - odgovori gospodin Herbert - da nemam nikakvog razloga da umrem.

Sručio se na krevet i spavao danima. Hrkao je kao neki lav, a spavao je toliko dugo da je ljudima dosadilo da čekaju da se probudi. Morali su da iskopaju rakove, koje su bili zakopali, da bi imali šta da jedu. Katarinove nove ploče zvučale su tako zastarelo da niko nije mogao da zadrži suze slušajući ih. Morali su da zatvore kafanu.

Posle mnogo vremena otkad je gospodin Herbert počeo da spava, pop je zakucao na vrata Jakovljeve kuće. Kuća je bila zaključana iznutra. U dugom snu gospodin Herbert je iskoristio sav vazduh koji je bio u sobi, tako da su predmeti postepeno izgubili težinu i počeli da lebde.

- Hoću da razgovaram s njim - reče pop.

- Moraćete da sačekate - odgovori stari Jakov.

- Nemam mnogo vremena.

- Oče, izvoiite, sednite i sačekajte - nastavio je stari Jakov. - A dok čekate, mogli biste malo sa mnom da porazgovarate jer sam već duže vremena izvan svih događaja.

- Vlada sveopšte rasulo - reče pop. - Uskoro će sve u selu biti kao što je ranije bilo. To je jedina novost.

- Vratiće se sve na staro - reče stari Jakov - kada more ponovo počne da miriše na

ruže.

- Ali u međuvremenu treba održavati iluzije onih što ostaju - reče pop. - Treba pod hitno početi izgradnju hrama.

- Sigurno ste hteli da razgovarate s gospodinom Herbertom o tome - reče stari Jakov.

- Tačno - reče pop. - Gringosi su vrlo milostivi.

- Onda sačekajte - reče stari Jakov. - Možda će se probuditi uskoro.

Počeli su da igraju dame. Bila je to dugotrajna i teška partija, koja je trajala danima, ali se gospodin Herbert nije probudio.

Popa je počelo da buni beznađe. Muvao se svuda noseći bakarni tanjirić, prikupljajući dobrovoljne priloge za izgradnju hrama, ali niije prikupio mnogo para. Toliko je prosjačio da je postepeno postajao prozračan, a u kostima su mu strujali razni zvuci. Jedne nedelje je čak lebdeo nekoliko santimetara iznad tla, mada to niko nije primetio. Tad je spakovao stvari u jednu torbu, u drugu je stavio novac, a zatim se pozdravio, ne misleći da će se ikada vratiti u selo.

- Ne, onaj miris se nikada neće ponovo osetiti - govorio je onima koji su ga ubeđivali da ostane. - Treba se suočiti sa činjenicom da je ovo selo počinilo smrtni greh.

Kada se gospodin Herbert probudio, selo je bilo isto kao pre njegovog dolaska. Đubre, koje je svetina ostavila na ulicama, od kiša je počelo da se raspada i truli. Ali tlo je opet bilo suvo i tvrdo kao da je od cigle.

- Dugo sam spavao - reče gospodin Herbert zevajući.

- Vekovima - reče stari Jakov.

- Mrtav sam gladan.

- Kao i sivi ostali - reče stari Jakov. - Moraćete da odete na plažu i iskopate rakove.

Tobijas ga je zatekao na obali kako kopa po pesku. Usta su mu bila zapenušila, a iznenadilo ga je saznanje da gladni bogataši veoma liče na gladne siromahe. Gospodin Herbert nije našao dovoljno rakova. Kad se smračilo, ponudio je Tobijasu da zajedno potraže nešto za jelo na dnu mora.

- Čujte - preseče ga Tobijas. - Samo mrtvi znaju šta se tamo krije.

- Isto to znaju i naučnici - reče gospodin Herbert. - Ispod mora brodoloma ima kornjača koje su izvanredno ukusne. Skini se i krećemo.

I tako uđoše u vodu. Plivali su najpre pravo, a zatim zaronili, vrlo duboko, dok nisu stigli tamo gde nisu dopirali sunčevi zraci, a zatim u dubinu gde nije bilo ni morske svetlosti. Tu je sve zračilo sopstvenom svetlošću. Prošli su pored jednog potopljenog grada, gde su ljudi i žene na konjima kružili oko nekog muzikalnog stuba. Bio je divan dan, a na terasama je bilo puno cveća jarkih boja.

- Potonuo je jedne nedelje u jedanaest pre podne - reče gospodin Herbert. -

Sigurno usled kataklizme.

- Tamo ima ruža - reče Tobijas. - Hoću da ih pokažem Klotildi.

- Nekom drugom prilikom dođi da ih nabereš natenane - reče gospodin Herbert. - Ja sam mrtav gladan.

Ronio je kao hobotnica, dugim i odmerenim zamasima ruku. Tobijas se naprezao da ga ne bi izgubio iz vida, misleći da baš tako plivaju bogataši. Malo-pomalo su se udaljavali od mora opštih katastrofa da bi najzad zaronili u more mrtvih.

Mrtvih je bilo toliko da je Tobijas pomislio da nikada u životu nije video toliko ljudi okupljenih na jednom mestu. Plivali su ležeći nepomično na leđima, na različitim nivoima a svi su imali izraz zaboravljenih bića.

- Ovo su drevni mrtvaci - reče gospodin Herbert. - Trebalo im je mnogo vekova da dostignu ovaj stepen opuštenosti.

Još dublje, u vodama mlađih mrtvaca, gospodin Herbert je zastao. Tobijas ga je stigao u trenutku kada je pored njih plovila jedna vrlo mlada žena. Plovila je bočno, otvorenih očiju, a pratila ju je struja cveća.

Gospodin Herbert stavi kažiprst na usne, držeći ga tako sve dok nije prošao i poslednji cvet.

- Ovo je bila najlepša žena koju sam u životu video - reče.

- To je žena starog Jakova - reče Tobijas.

- Pedeset godina mlađa nego kada je umrla, ali sam ipak siguran da je to ona.

- Vidi se da je prešla dalek put - reče gospodin Herbert. - Prati je flora svih svetskih mora.

Najzad su dospeli do dna. Gospodin Herbert je napravio nekoliko krugova po tlu koje je bilo kao izrezbarena tabla. Tobijas ga je pratio. Tek sada se privikao na polutamu dubine, ugledao je kornjače. Bilo ih je na hiljade, spljoštenih uz dno, nepomičnih kao da su skamenjene.

- Žive su - reče gospodin Herbert - ali ima milion godina kako spavaju.

Prišao je jednoj i prevrnuo je. Nežnim pokretom ju je gurnuo nagore. Uspavana kornjača izmigoljila se iz njegovih ruku i nastaviia da se penje koso. Tobijas ju je pustio da prođe pored njega. Uto pogleda nagore i učini mu se da vidi more izvrnuto naopačke.

- Sve ovo liči na san - reče.

- Tvoga dobra radi - reče gospodin Herbert - nemoj nikome da ispričaš šta si ovde video. Zamisli kakva bi gužva nastala kada bi ljudi znali sve ovo.

Vratili su se u selo tek oko ponoći. Probudili su Klotildu da bi im zagrejala vodu. Gospodin Herbert je kornjači odsekao glavu, ali sve troje morali su da se potrude da uhvate srce da bi ga ponovo ubili jer je ono izletelo i odskakutalo u dvorište čim su ga izvadili. Jeli su toliko da su jedva disali.

- Dobro Tobijase - reče tada gospodin Herbert - treba se suočiti sa činjenicama.

- Svakako.

- A činjenica je - nastavi gospodin Herbert - da se onaj miris nikada neće ponovo javiti.

- Hoće.

- Neće - umeša se Klotilda - između ostalog zato što ga nikada ovde nije ni bilo. Ti si bio taj koji je popalio celo selo.

- Ti si ga lično osetila - reče Tobijas.

- One noći sam bila ošamućena - reče Klotilda. - Ali ovo more je takvo da više ne znam šta sam osetila, a šta nisam.

- A ja ću sada da krenem - reče gospodin Herbert. Zatim je dodao, obraćajući se oboma: - Trebalo bi i vi da idete. Bolje da krenete u svet nego da ostanete u ovom selu gde ima samo gladi.

Zatim je otišao. Tobijas je ostao u dvorištu, brojeći zvezde na horizontu. Primetio je da ima tri zvezde više nego prošlog decembra. Klotilda ga je pozvala u sobu, ali on nije na to obraćao pažnju.

- Hajde, hajde, dođi - bila je uporna Klotilda. - Znaš da se već ne sećam kada smo se poslednji put voleli kao zečići.

Tobijas je ostao dugo u dvorištu. Kada je, najzad, ušao u sobu, Klotilda je spavala. Pokušao je da je probudi. Između njenog polusna i njegovog umora, oboje su bili zbunjeni tako da su vodili ljubav samo kao gliste.

- Pošašaveo si - zloćudno reče Klotilda. - Što ne pokušaš da misliš na nešto drugo?

- To i radim, mislim na nešto drugo.

Ona je htela da sazna o čemu misli, tako da je on, na kraju, pristao da joj kaže, ali pod uslovom da nikome to ne rekne. Klotilda mu obeća da neće.

- Na dnu mora - reče Tobijas - postoji rad s belim kućicama, s milionima cvetova na terasama.

Klotilda se uhvati za glavu.

- Jaoj, Tobijase - uzviknu. - Jaoj, Tobijase, pobogu, sve, sve, sve, samo nemoj opet s tim da počinješ.

Tobijas je zaćutao. Okrenuo se, primakao kraju kreveta i pokušao da zaspi. Nesanica ga je mučila sve dok nije svanulo. Tad je počeo da duva vetrić i rakovi ga ostaviše na miru.

za *balkandownload.org* **Thalia**

MAŠTA I SNOVIĐENJA

Gabrijel Garsija Markes je pisac koga su naši čitaoci upoznali za vreme buma latinskoameričke književnosti u Evropi šezdesetih godina. Poznat je prvenstveno kao autor *Sto godina samoće*, a objavio je još četiri romana i tri zbirke priča.

Prvu zbirku priča *Oči plavog psa* Markes je napisao krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina. Pisac je retrospektivno izjavio da je to bila *šegrtska knjiga*, sastavljena od nekoliko *loših kafkijanskih priča*, i time obnovio pitanje uticaja Kafke u sferi latinskoameričke književnosti (koje se najpre postavljalo povodom Borhesa). A možda je ključ za razumevanje tog uticaja činjenica da evropski pisci veoma često pretrpe metamorfozu na putu za Latinsku Ameriku, gde njihova dela dobijaju drugo značenje i drugu vrednost. To se desilo s nadrealizmom, zatim s *magijskim realizmom*, pa i sa Kafkom. Teško je povezati Kafkin duhovni svet s jednim romanom kao što je *Sto godina samoće*, ali nema sumnje da je upravo Kafka otvorio puteve Markesovom stvaralaštvu i mogućnosti kojima će se ovaj savremeni pisac koristiti. Markes sam iznosi kako se to desilo: *Pročitavši Kafku, shvatio sam: sva sećanja iz detinjstva, sve što sam voleo i što sam smatrao da vredi pretočiti u književnost, sve što sam bio doživeo i što ću tek doživeti - sve je bilo konfuzno. Stvarnost je bila fantastika, a fantastika je bila stvarnost. Svet mog detinjstva bio je takav. Takva je Latinska Amerika.* Kafka je bio primer koji je potvrdio da se može pisati književnost u kojoj se *na čudnovat način mešaju realno i fantastično, tako da se ne zna gde počinje jedno a gde se završava drugo*. To mešanje se odigrava, pre svega, u snovima, halucinacijama, maštanju, sećanjima i košmarima - gde se seme realnosti razvija fantastičnu biljku koja cveta na širokom polju naše subjektivnosti. A Latinska Amerika je izuzetno pogodno tlo za razvoj takve flore. Ona je još uvek *novi svet*, koji se nikada nije sasvim uklapao u obrasce *starog sveta*; još je to kontinent hiperbolisanih pojava i oštrih geografskih, ekonomskih, društvenih i političkih kontrasta, koji ponekad zaista više liče na fantastiku nego na stvarnost. Granice stvarnosti se usled toga relativizuju i šire da bi obuhvatile sve fikcije koje deluju u njoj i sve realne elemente koji deluju fantastično. A granice između subjektivnog i objektivnog se zamagljuju, pretvarajući se u međuprostor gde oba sveta koegzistiraju. To se jasno manifestuje u jednom detalju Markesovog stvaralaštva: u načinu na koji se obrađuje njegov omiljeni lajtmotiv - smrt. Na neki način, ona je uvek *živa smrt* jer se razvija u svesti umrlih, umirućih i živih (u mašti, snoviđenjima i košmarima).

U prvoj priči, napisanoj 1947. godine, Markes opisuje halucinacije mladića koji boluje od tifusa, odnosno, od *realne i prave smrti*. Čitalac je prepoznaje po znacima

pored puta koji ga vodi kroz svest junaka, košmarni svet čulnih utsaka, priviđenja, asocijacija i sećanja. Pripovedanjem u trećem licu ne opisuje se radnja koja se odigrava u spoljnom svetu, već „radnja" u unutrašnjem svetu lika koja se postepeno dezintegriše u tok svesti. Usmerivši fokus na tok svesti svojih likova, Markes u priči *Neko dira ove ruže* izvodi izvesna tehnička prilagođavanja: uvodi pripovedanje u prvom licu koje dozvoljava viši stepen subjektivizacije. Spoljna radnja nema nikakvu dinamiku jer je svedena na jednu statičnu situaciju koja se postepeno osvetljava, produbljuje i dramatizuje kroz sećanje (otkriva se identitet likova, rekonstruiše se razvoj odnosa među njima itd.). Pripovedač se identifikuje kao mrtvac koji napušta svoje telo hranjeno na groblju (koje je *tako pusto da vetar nema šta da uskovitla osim mrvica proviđenja koje se sležu čim vetar prestane*) i vraća se svojoj napuštenoj kući, gde će posle nekoliko decenija doći da živi jedna starica, nekadašnja devojčica, koja je bila svedok njegove smrti (cela se kuća *zatalasala za trenutak kao da se malo uskomešao talog uspomena koje su se godinama tu slegale*). Memorija je groblje, dom sećanja koja se sležu godinama da bi se zatalasala prodorom nekog stimulusa iz spoljnog sveta, iz života. Isto tako oživljava Markesov mrtvac koji kao opsesivno sećanje progoni staricu u pustoj kući.

Posebno mesto u Markesovoj prvoj zbirci priča zauzima *Monolog Isabele dok posmatra kišu u Makondu*. Tu pisac usavršava unutrašnji monolog, ugledajući se, pre svega, na Foknera. Tom tehnikom pažnja čitaoca se najpre usmerava na neki spoljni događaj, a zatim se postepeno uvodi u subjektivni svet lika (spoljni predmeti se zamagljuju i rastvaraju u čulno-emotivnim utiscima, vreme i prostor se subjektivizuju) i na kraju se vraća u objektivni svet. Povratak je kao buđenje ili vaskrsavanje.

Ali uticaj Foknera još je očigledniji u Markesovom prvom romanu - *Mrtvo lišće*, napisanom iste godine kad i *Monolog Isabele*... U tom delu se javljaju tri lika (otac, kćerka, unuk) kroz čije se unutrašnje monologe razvijaju tri različite subjektivne slike iste stvarnosti. Monolozi se povezuju i ukrštaju ugrađivanjem u jedinstveni spoljni okvir koji je u ovom slučaju situacija preuzeta iz *Antigone* (sveštenik i gradonačelnik ne dozvoljavaju da se pokopa telo misterioznog stanara koji je izvršio samoubistvo). Ovaj prosede je karakterističan za roman toka svesti, u kojem se pisac koristi poznatim arhetipskim obrascima i situacijama preuzetim iz mitologije ili stare književnosti (*Odiseja*, *Biblija*, itd.).

Međutim, u sledećem romanu - *Nema ko da piše pukovniku* - Markes drugačije usmerava svoja interesovanja, uvodeći novu, socijalno-političku tematiku u svoja dela. Ali u tim nastojanjima se postavilo pitanje mogućnosti obrade ove tematike tehnikom psihološkog romana kojem pisac sada nameće funkciju kritike stvarnosti. Rešenje ovog pitanja označava prelomni trenutak u Markesovoj prozi označen

pojavom zbirke priča *Pogrebne svečanosti Velike Mame*. Nova tematika uslovila je promenu tehnike pripovedanja, a promena tehnike otvara vrata humoru, ironiji i satiri, kao i jednom novom obliku fantastike. Markes u tom trenutku menja uzore; štaviše, umesto da ih imitira, on ih parodira.

Središni lik priče koja je dala naslov celoj zbirci verovatno je inspirisan piščevim iskustvima iz Rima, odnosno iz Vatikana, prestonice „velikog tate", pape. U svakoj katoličkoj enciklopediji može se pročitati zvanična definicija papinih prava i dužnosti: on je naslednik sv. Petra, vrhovni poglavar crkve, duhovni otac svih vernika; on uvodi i ukida praznike, vrši reviziju liturgije, proglašava autentičnost relikvija, odobrava oproštaj grehova, vrši kanonizaciju svetaca, upravlja materijalnim dobrima crkve i duhovnim životom vernika; on je vrhovni zakonodavac i vrhovni sudija; njegova vlast je božanskog porekla i neotuđiva; on je nepogrešiv. Ovakvu definiciju obično prati opis njegovog dvora (sa slikom trona i čuvenog balkona sa kojeg se on obraća masi vernika) i zvaničnog protokola (po kojem se u slučaju smrti propisuje osam dana svečanih pogrebnih manifestacija).

Parodija „velikog tate" je Markesova Velika Mama, čija je fiktivna prestonica Makondo - zaostala zemlja iguana, nesnosnih vrućina, čestih građanskih ratova i bede - postavljena u latinskoameričke koordinate. Njena vlast je takođe božanskog porekla, apsolutna i neotuđiva: *... kada bi sela na balkon svoje kuće da uživa u svežini večeri, nabijajući svu težinu svog stomaka i autoriteta u staru pletenu naslonjaču, ona je zaista odavala utisak beskrajno bogate i moćne matrone, najbogatije i najmoćnije na svetu.* Ona je nepogrešivi vlastodržac čija se hagiografizacija sprovodi modernom tehnikom kulta ličnosti. Hiperbolišući tu hagiografizaciju, Markes je parodira, otkrivajući frivolno lice koje se krije iza uzvišene maske.

Uzori koje će Markes indirektno parodirati zapravo su drevni jevanđelisti koji svojom rečju „svedoče" o neverovatnim događajima u životu neverovatnih ličnosti. Ova tradicija se nastavlja u hagiografskoj i u narodnoj književnosti u kojoj je Markes, kako sam ističe, našao direktne uzore: *Stalno sam tragao za ubedljivim načinom kazivanja, čiji bi autoritet najneverovatnije događaje učinio ubedljivim, ne remeteći tok pripovedanja... Proveo sam dvadeset godina pišući, napisao četiri šegrtske knjige, da bih najzad otkrio da se rešenje krije u samom izvoru problema: trebalo je pripovedati jednostavno, onako kako su to činili naši stari, nepokolebljivo staloženim i mirnim kazivanjem koje se ne menja pa makar se ceo svet rušio, koje ni u jednom trenutku ne dovodi u pitanje samu priču, bilo da je reč o najfrivolnijim ili najuzvišenijim dogadajima - kao da su ti naši stari znali da u književnosti ništa ne deluje ubedljivije od ubeđenja samog kazivača.* Takvo pripovedanje toleriše najneverovatniju fantastiku, ali istovremeno omogućava da se

otkrije frivolna stvarnost iza „paravana”. Iz parodije hagiografije proizlazi smeh, koji deluje upravo u ime realizma.

U priči o Velikoj Mami parodija je vrlo naglašena, dok se u *Montijelovoj udovici*, opisuje obrazac brzometne karijere na primeru izvesnog Hosea Montijela. Na početku karijere on je siromašni, ali diskretni pristalica svakog režima; zatim postaje lični dostavljač gradonačelnika koji ima naređenje da likvidira „opoziciju”; tad nastupa Montijel kao „dobrotvor” koji otkupljuje njihova imanja u bescenje i postaje najbogatiji i najomraženiji čovek u pokrajini.

Pripovedačeva polazna tačka je pogreb Hosea Montijela; pripovedanje se dalje odvija u dva pravca: unapred (kroz opis melodramskog plača udovice, rasipanja imanja itd.) i unazad (kroz rekonstrukciju Montijelove karijere, sticanja imanja itd.). Tako se istovremeno osvetljava lice Montijela i njegovo naličje, iz čega proističe ironija.

U priči *Dan posle subote* umesto parodije i ironije javlja se humor svojstven tragikomediji koja se opet odigrava u Makondu. Dinamični motiv ove priče je jedan čudnovati događaj: u mirnom Makondu, gde vladaju naizmenično nesnosne vrućine i još nesnošljivije kiše, ptice iznenada počinju da uleću u kuće da bi tu uginule. Na to, naravno reaguju svi žitelji Makonda, počev od dostojanstvene gospođe Rebeke (udovice pukovnika Aurelijana Buendije), preko predsednika opštine, sve do matorog i sklerotičnog popa Antonija Isabela, koji podseća na Servantesovog Kihota (s tom razlikom što pop nije opsednut viteškim romanima, nego molitvenikom). U lucidnoj analizi mrtvih ptica koje padaju na sve strane, pop se dvoumi da li je to nekakva nova mahinacija đavola, znak nastupajućeg zemljotresa, početak apokalipse ili konspiracija lutajućeg Jevrejina. Njegova „otkrovenja” su u stalnom neskladu s banalnom stvarnošću Makonda. Ali njegova plemenitost se ne dovodi u pitanje mada on neprestano ratuje s đavolom, koji se namerno prerušava (u vrućinu, u mrtve ptice itd.) samo da bi zavarao hrabrog popa.

Počev od priče o Isabeli koja posmatra kišu u Makondu, Markesova dalja dela pripremaju teren za veliku sintezu - roman *Sto godina samoće*. Makondo se kao fiktivni mikrokosmos konstituiše razradom likova koji se provlače iz jedne priče u drugu, pomerajući se iz prvog plana u pozadinu, i obratno; tako da je pisac pri razradi ovog romana imao već galeriju formiranih primarnih i sekundarnih likova (Velika Mama, pukovnik Aurelijano Buendija, pop Antonio Isabel, Magdalena, predsednik opštine itd.) i jasnu sliku Makonda, u kojem će se odigravati složena priča o usponu i padu jedne porodice i jednog kontinenta - Latinske Amerike - u skladu s istorijom, ali i sa mitom.

Posle *Sto godina samoće* Markes je objavio još jednu zbirku priča pod naslovom *Neverovatna i tužna priča o naivnoj Erendiri i njenoj bezdušnoj babi*.

Priča o najlepšem davljeniku na svetu kao da obrađuje neke motive iz propovedi o prvom mučeniku Stevanu (*A Stefan pun vjere i sile činjaše znake i čudesa velika među ljudima... I pogledavši na nj, svi koji seđaše na saboru vidješe njegovo lice kao lice andela... A ljudi pobožni ukopaše Stefana i veliki plač učiniše nad njim*). Radnja se odigrava u pustom selu čija su jedina prirodna „bogatstva" - pesak, vetar i more. Ali to objektivno siromaštvo nadoknađeno je bujnom maštom meštana koji su prinuđeni da primenjuju neke čudne običaje; recimo, da mrtve bacaju u more jer nemaju gde da ih pokopaju. A mrtvaci, pak, imaju čudan običaj da se vraćaju u svet živih isplivavanjem na obalu, kao simboličnim vaskrsenjem. Priča počinje tako što nepoznati davljenik (koji je prokrstario sva svetska mora) ispliva na obalu, što meštani ocene kao „čudo". On vaskrsava najpre u mašti žena; čisteći ga i oblačeći ga, one otkrivaju da je njegovo lice*kao lice anđela*; zatim ga prepoznaju kao Stevana. Zajedno s muževima ga opremaju za povratak u svet mrtvih. Na kraju mu priređuju veličanstveni*pogreb i veliki plač učiniše nad njim*. Neki mornari, nastavlja Markes, *koji su iz daljine čuli plač, skrenuše prema obali, a jedan od njih tražio je da ga privežu za jarbol, setivši se starih priča o sirenama*.

Pripovedanje u kojem se stapaju raznorodni elementi - pripovedački opisi, govor likova, njihovi unutrašnji monolozi - u gotovo neprekidni rečenični tok (koji poseduje dramatizam i dinamiku) Markes će sve više razvijati naročito u priči *Poslednja plovidba avetinjskog broda* i u romanu *Jesen patrijarha*). Ono se javlja najpre u priči o Stevanu, koja razrađuje motiv davljenika, preuzet iz priče *More izgubljenog vremena* (gde ima sekundarnu ulogu).

Događaji opisani u ovoj priči odigravaju se u istom selu, u kome nema gde da se sadi cveće ni pokojnik da se sahrani. Iznenada se selom širi miris ruža, koji nagoveštava dolazak „čudotvorca", ali ne Stevana koji se vraća iz sveta mrtvih, već izvesnog gospodina Herberta. Ovaj se predstavlja kao najbogatiji čovek na kugli zemaljskoj koji obilazi svet da bi rešio sve probleme čovečanstva. „Rešavajući" probleme ovog sićušnog dela čovečanstva, gospodin Herbert - lažni mesija - obogati se i napušta selo koje ostaje u još goroj bedi. A meštani i dalje očekuju da će im vetar doneti nove mirise *kao onda kada je japanski brod na ulazu u luku izbacio tovar trulog luka u more.*

Za razliku od priče o Stevanu, ovde je ironija veoma naglašena, pogotovo što je ova fantastična priča protkana aluzijama na latinskoameričku stvarnost. Pisac ne samo da otkriva da je mesija lažan nego nam omogućuje prepoznavanje gospodina Herberta: latinskoameričkog severnog komšiju, najbogatijeg na svetu, koji jednom rukom prodaje nade i potpisuje savez za progres, dok drugom eksploatiše svoje naivne štićenike. Ne samo da je tema lažnog mesije aktuelna danas, nego je upravo u vreme pisanja ove priče bio aktuelan i čuveni *Savez za progres*.

U *Moru izgubljenog vremena* javlja se lik jedne prostitutke kojoj gospodin Herbert takođe pomaže da zaradi pet stotina pesosa za jedan dan. Taj lik pomera se u prvi plan u uzbudljivoj priči o Erendiri i njenoj bezdušnoj babi. U toj priči-noveli Markes koristi obrasce i motive preuzete iz nerealističke tradicije (mitovi, hagiografije, viteški romani itd.), zatim sprovodi zamene, inverzije, amplifikacije, redukcije i kombinacije. Uprkos ovim transformacijama, oni se mogu prepoznati, pogotovo što imena likova - Amandis, Erendira, Odisej - ukazuju jasno na izvore. Centralni lik je Erendira; ali njeno ime - ističe Markes - može se čitati i naopačke, kao Arednire, čak i kao Ariadna, jer upravo Ariadna (Erendira) pomaže Tezeju (Odiseju) da ubije Minotaura (babu). Ali ona je istovremeno i lepa Jelena i Marija Egipćanka. S druge strane, lik Amadisa (i cela priča o njegovoj strastvenoj ljubavi prema Erendirinoj babi kada je bila mlada) upućuje na *Amadisa Galskog*, na prvi i najznačajniji španski viteški roman o avanturama i iskušenjima viteza koji, na kraju, uspeva da osvoji idealnu damu (Brijanu).

Glavna priča (o Erendiri i Odiseju) razvija se pravolinijski prema jednostavnom obrascu; paralelno se otkriva sekundarna priča (o Amadisu i babi). Nostalgična prošlost stalno je prisutna u priči o sadašnjosti, u događajima koji se uglavnom odigravaju pod propalom cirkuskom šatrom i uz nepogrešivi zvuk latinskoameričkog tanga. U toj tragikomediji učestvuju svi Markesovi tipizirani likovi - slični klovnovima ili likovima iz komičnih nemih filmova: predsednik opštine, vojska, političari, muzikanti, šverceri, kaluđeri, makroi itd. Svi uzori (mitski, hagiografski i oni izvedeni iz viteških romana) kao aveti se spuštaju u cirkuski kontekst, gde se pretvaraju u maske iza kojih izviruje stvarnost. A priču pokreće Markesov simbolični vetar, koji će na kraju - kao neki čarobni štapić - izbrisati sve opipljive tragove Erendirine sudbine.

Posle ove zbirke priča, Markes je objavio roman *Jesen patrijarha*, koji predstavlja pokušaj otkrivanja subjektivnog sveta jednog „patrijarha" - čoveka koji boluje od starosti, samoće i vlasti. Osnovni simptom te bolesti je *potpuni gubitak realnog odnosa prema stvarnosti*, a pisac ga obrađuje *na izrazito lirski način, pišući poemu u prozi na 450 stranica*. Subjektivizacija i lirizacija pripovedanja u skladu su sa psihološkim romanom, koji *istorijski gledano, označava povratak romantizmu, ali ne romantičarskom junaku*. Markes se vraća psihološkom romanu, ali imajući već sva iskustva začeta pričom o Velikoj Mami (mogućnosti parodije i ironije).

Klasični prosede bajke, čije se fikcije razvijaju s *druge strane ogledala* je sledeći: prvo se stvarne pojave hiperbolizuju, zatim se kontrast izoštrava do maksimuma, na kraju se izvede inverzija odnosa. Marksova proza razvija se kao ispitivanje različitih vidova fantastike koja se javlja s obe strane ogledala: kao

sastavni element stvarnosti (niz delimično hiperbolizovanih i kontrastnih pojava); kao element koji se odvaja i udaljava od stvarnosti (u vidu njene subjektivne interpretacije); kao svet konstituisan izvan i iznad stvarnosti (mit, natprirodno); najzad, kao privid koji se postavlja u oštru opoziciju prema stvarnosti (maska). Na tom putu pisac polazi od tragedije, da bi preko melodrame stigao do komedije i završio sa satirom - zatvarajući krug i na tom planu. U tom krugu se vrti svet velikog patrijarha, tužni svet junaka našeg doba.

KRINKA VIDAKOVIĆ PETROV